Atgimimas

Nr. 37 (50) 1989 10 20–27 LIETUVOS PERSITVARKYMO SĄJŪDŽIO SAVAITRAŠTIS

SĄJŪDIS

Sąjūdžio metai

1988–ųjų spalio mėnesį įvyko LPSsteigiamasis suvažiavimas

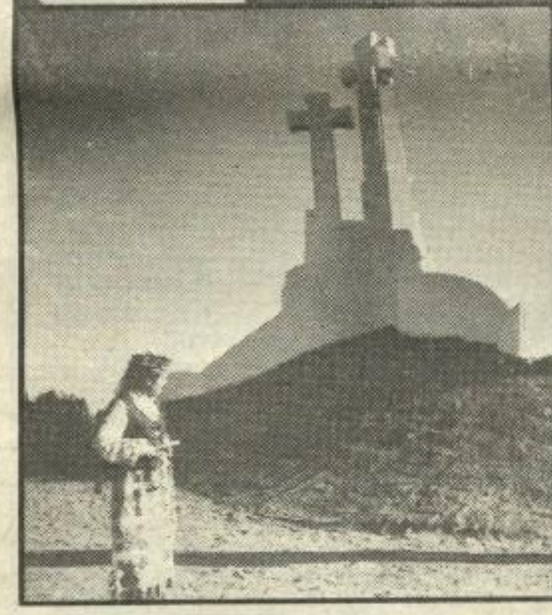

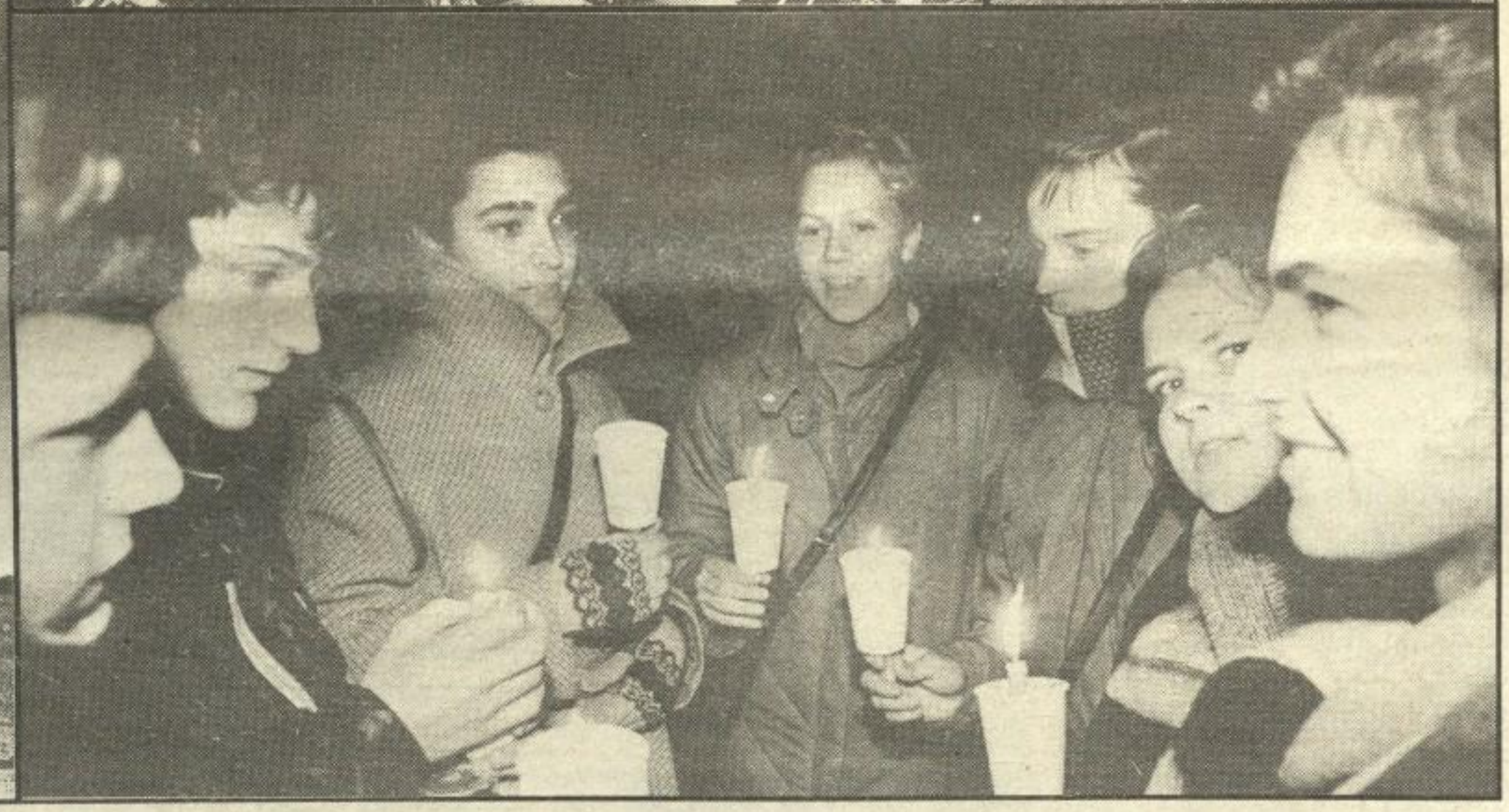

JANIS PĖTERAS: Aš didesnis Gorbačiovo šalininkas negu jis pats.

Janis PETERAS - žymus latvių poetas, vienas iš LF kūrėjų, TSRS liaudies deputatas. Mūsų korespondentas Audrius SIAURUSEVIČIUS kalbėjosi su juo Rygoje, LF II suvažiavimo metu.

- Steigiamajame suvažiavime dalyvavote labai aktyviai, o dabar, bent man, susidarė įspūdis, kad iš LF veiklos pasitraukėte.

- Šito manęs klausinėja vos ne kiekvienas. Pernai įvairios neformalios grupuotės nesutarė tarpusavyje, todėl, kai man pasiūlė būti LF steigiamojo suvažiavimo organizatoriumi, sutikau, tik ketvirtąkart paprašytas. Man pavyko visus suvienyti, ir suvažiavimas įvyko. Tada visi manė, kad būsiu LF pirmininkas, bet aš atsisakiau: esu Rašytojų sąjungos pirmininkas, turiu kitų visuomeninių pareigų, todėl nenoriu blaškytis, verčiau gerai dirbti vieną darbą. Jeigu pamatysiu, kad esu reikalingas, vėl ateisiu ir dirbsiu. Žmonės priprato populiarias asmenybes matyti visur. Jeigu tos garsenybės nesupranta, kad, stengdamosi suspėti visur jos negalės profesionaliai atlikti nė vienos savo pareigos, - tai jų tragedija.

- Kaip apibūdintute Liaudies Frontą šiuo metu?

- Fronte dar daug romantikos. Manau, kad Latvija atsilieka nuo Lietuvos ir Estijos, spręsdama ekonominius klausimus. Politinis romantizmas būdingas latviams. Deja, jis visada apsigrįždavo prieš juos pačius. Tokie romantikai buvo ir garsieji latvių šauliai. Neturėtume mėgdžioti jų romantinių manierų.

- Latvijoje žymiai stipresnės negu Lietuvoje radikalios jėgos. Įdomu, kodėl?

- Taip, ir suvažiavime pasisakoma prieš komunistų dalyvavimą Fronto veikloje. Matote, Latvijoje daug stipresnis negu Lietuvoje konservatyvusis partijos sparnas. Aš jį pavadinčiau bolševikiniu stalininiu. Latvijos žmonėms jis padarė daugiau blogio, todėl natūralu, kad ir mūsų radikalai stipresni. Politika, kaip ir gamta, mėgsta pusiausvyrą.

- Daugelis LF vadovų tapo TSRS liaudies deputatais. Ar nuo to nenukenčia Fronto veikla?

- Nukenčia, nes tie žmonės negali pakankamai aktyviai dalyvauti Fronto veikloje. Tačiau manau, kad

mūsų darbas Maskvoje naudingas. Kad ir kokia konservatyvi būtų TSRS AT, tačiau darbas joje praplečia politinį akiratį. Kai grįžtu į savo mylimą Latviją, matau, kad čia trūksta platesnio požiūrio į pasaulį. Ryšiai su Maskva - tai didelis menas. Turime mokytis bendrauti su rusais ir Rusija - šito reikia dabar, manau, kad reikės ir ateityje.

- Ar galima tikėtis, kad Gorbačiovo požiūris į Pabaltijį pasikeis?

- Jau keičiasi. Jeigu dabar galime sėdėti čia, LKP CK politinio švietimo namuose, ir ramiai kalbėti apie nepriklausomybę, vadinasi, evoliucija akivaizdi. Tačiau manau, kad jeigu dabar išstotume iš TSRS, Gorbačiovui tai būtų nepakeliamas smūgis. Šiuo metu (nežinau, kaip bus vėliau) Gorbačiovas gali mums leisti viską, tik ne išstoti iš TSRS. Gal ir klystu.

- Tačiau ar gailėdami Gorbačiovo nepramiegosim?

- Nenoriu spėlioti, nes esu didesnis Gorbačiovo šalininkas už jį patį. Mes turime ir Gorbačiovą įtikinėti, kad Pabaltijyje vyksta labai gilūs procesai. Įtikinėti su juo bendraudami. Žinau, kad 2-3 deputatai iš Latvijos su juo dažnai susitinka. Susitikę kalba ir apie nepriklausomybę. Manau, kad ir Gorbačiovas analizuoja tokią galimybę. Gal esu pernelyg konservatyvus, bet tikrai nematau mechanizmo, kaip pasiekti nepriklausomybę dabar.

- O Jūs pats ar bendravote su Gorbačiovu?

- Taip, dar prieš išrenkamas deputatu. Kalbėjau Maksimo Gorkio jubiliejaus minėjime Maskvoje, per pertrauką priėjo Gorbačiovas ir tarė man keletą malonių žodžių. Ilgiau pakalbėti vieniems mums neteko, nes visiems buvo įdomu, apie ką mudu kalbamės. Šnekėjomės apie laisvę, demokratiją. Jis, prisimenu, kritikavo Ninos Andrejevos straipsnį. Tada ši pavardė man nieko nesakė. Po dviejų dienų "Pravdoje" pasirodė ir oficiali kritika. Dabar turiu galimybę prieiti prie jo, tačiau nesiveržiu, nes vis matau jį apgultą kitų deputatų. Manau, kad Gorbačiovas - tam tikra prasme ir tragiška asmenybė.

- Kodėl?

- Todėl, kad jis - ir valdovas, ir kalinys. Žinoma, nedera Gorbačiovui bučiuoti rankų, nes jis tik atlieka pareigą savo liaudžiai, pagaliau,- savo vaikams. Bet neturime pamiršti ir to, ką jis jau nuveikė. Man patinka suomiai. Jie nesukūrė Leninui vos ne religinio kulto, kaip kad būta pas mus, bet ir nepamiršo, kad nepriklausomybę gavo iš Lenino rankų.

K.GLAVECKAS: INFLIACIJA DIDĖS

Spalio pabaigoje LKP CK baigs ruošti Antiinfliacinių priemonių planą. Kokios tai priemonės ir kaip jos bus panaudotos, "Atgimimo" korespondentei Astai SKAISGIRYTEI pasakoja LKP CK ekonomikos ir socialinių klausimų skyriaus vedėjas Kęstutis GLAVECKAS.

-Ilgai ignoravę infliaciją kaip reiškinį, išimtinai būdingą kapitalistinei sistemai, jau išdrįsome pasakyti, kad mūsų klestinčioje šalyje infliacija irgi, deja, egzistuoja. Gal bent jos išraiškos formos kuo nors skiriasi nuo kapitalistinių?

-Infliacija atspindi bendrą ekonomikos būklę šalyje. Kaip procesas, ji vyksta nuo pat 1917 m., tik atskirais periodais buvo didesnė arba mažesnė. Ypatingai ji sustiprėjo pastaraisiais metais ir iš infliacijos peraugo į stagfliaciją. Kodėl? Pradėjo mažėti gamybos apimtys, išaugo kainos. Paprastai stagfliacija būdinga karo metų arba pokatinei ekonomikai, kai finansiniai resursai nukreipti ne civilinėms reikmėms tenkinti, o vystyti gynybinį kompleksą. Tokios mobilizacinės ekonomikos priežastis - totalitaristinė sistema. Kaip ją įveikti - štai kur problema. Planuojama vykdyti gamybos konversiją - gynybos kompleksą perdirbti į civilinį. Tačiau iš patirties yra žinoma, kad tokiu atveju kris gamybos efektyvumas, o tai apsunkins jau dabar sudėtingą padėtį vartojimo reikmenų rinkoje.

Infliaciniai procesai šalyje pasiekė milžinišką mastą. Nesulaikomai auga rublio nuvertėjimas. Pinigų emisija, kaip rodo TSRS AT II-osios sesijos medžiaga, 1989 m. sudarys 18 milijardų rublių, t.y. 1,5 karto daugiau, negu 1988 metais. Netenka laukti pozityvių pokyčių šalies mastu ir artimiausioje ateityje. Planuojama, kad 1990 m. dar bus išleista 10 milijardų beverčių, prekėmis nepadengtų rublių.

Tai skaudžiai palečia visus gyventojų sluoksnius, ypač mažas ir fiksuotas pinigines pajamas gaunančius žmones - pensininkus, invalidus, daugiavaikes šeimas ir pan. Žmonių, atsidūrusių prie skurdo ribos, skaičius Respublikoje pasiekė ketvirtį milijono. Prie skurdo prisijungė ir skurdo suvokimas.

-Kokie infliacijos rodikliai šiuo metu TSRS ir Lietuvoje?

-TSRS nėra jokios metodikos infliacijai apskaičiuoti, tad duomenys apytiksliai. Pagal oficialią statistiką, 1988 m. infliacija buvo 8%, 1987 m. - 6%. Šiems metams buvo prognozuojama 8,5 %, bet, manau, iki metų pabaigos pasieks 15-16%. Palyginus su Lenkijos ar Jugoslavijos infliacijos procesu (atitinkamai 2000% ir 1000%), mėsų skaičiai neatrodo tokie baisūs. Bet mes kalbame apie stagfliaciją, t.y. gamybos masto mažėjimą. Be to, ir Respublikoje, ir Šalyje yra didžiulė atidėta moki paklausa (milžiniško gyventojų santaupos). Vien taupomosiose kasose Lietuvoje jos sudaro 6,5 mlrd. rub., TSRS - apie 300 mlrd. rub. Tik penktadalis šių pinigų padengti prekėmis.

-Ekonominę mūsų situaciją galima apibūdinti kaip krizinę. O tos krizės priežastys?

Visą tarybinį mūsų gyvavimo laikotarpį skirčiau į dvi dalis: iki pertvarkos ir paskutiniųjų 4-5 metai. Kaip palikimą iš senų laikų gavome totalitarinę komandinę administracinę sistemą, kurios dėsniai ir motyvacijos veikia ir dabar. Pertvarka buvo pradėta pernelyg plačiu frontu (ekonomika, kultūra, ideologija), tad ne visose srityse pasiekti vienodi rezultatai. Kai kurie demokratijos elementai iš dalies virto anarchijos, turiu omenyje susilpnėjusią darbo drausmę, nusikalstamumo augimą, viešą cinizmą ir pan. Ekonomiką, pavyzdžiui, norėta pertvarkyti minimaliai liečiant nuosavybę, kainas, todėl efektas - atvirkštinis. Dėl to pragyvenimo lygis ne tik nepagerėjo, bet akivaizdžiai smuko. Tokioje situacijoje nepaprastai sunku vykdyti reformą, stabdyti infliaciją.

Ruošiamosios antiinfliacinės programos tikslas - sustabdyti infliacijos tempus Lietuvoje ir geriau tenkinti ekonominius ir socialinius žmonių poreikius.

Antiinfliacinę programą sudarys du blokai: tai pirmaeilės neatidėliotinos ekonominės-organizacinės priemonės, kurios bus įgyvendintos iki 1991 metų; ir tolesnės perspektyvos priemonės, apimančios darbo užmokesčio indeksavimo sistemą, kovą su monopolistine praktika ir kainodara, kredito reformą, Respublikos pinigų įvedimą, laipsniską valstybės nuosavybės privatinimą ir t.t.

Antiinfliacinės priemonės artimiausiems metams numatomos tokios:

a) siekiant nors dalinai atstatyti prekinę-piniginę pusiausvyrą ir panaudoti gyventojų turimas pajamas ne tik vartojimui, bet ir kaupimui, pradėti laisvai pardavinėti kooperatyvams ir privatiems asmenims (ją grupėms) dalį valstybinio turto (nedideles buities tarnybos dirbtuves, taisyklas, remonto dirbtuves, valstybinius taksi ir pan.);

b) peržiūrėti ir nutraukti potenciliai ilgaamžių objektų statybą. Lėšas, medžiagas ir statybinius pajėgumus maksimaliai sukoncentruoti tose statybose, kurios gali greitu laiku duoti apčiuopiamų rezultatų;

c) ekonominėmis priemonėmis sureguliuoti kooperatyvų veiklą taip, kad nebūtų beatodairiškai negryni pinigai paverčiami grynais. Vien per pirmą š.m. pusmetį tokiu būdu buvo perpumpuota apie 34 mln. rublių (šiuo metu betarpiškai gyventojams kooperatyvai teikia tik 27% pagamintų prekių, paslaugų ir darbų. Kita dalis - paslaugos įmonėms ir organizacijoms);

d) prestižines, prabangos prekes pardavinėti išimtinai tik "Liukso" parduotuvėse ir aukcionuose, kainomis, artimomis toms, kurios vyrauja "juodoje rinkoje".

e) parduoti gyventojams aukcionuose dalį tarnybinių lengvųjų automobilių;

f) apriboti turistų srautą iš LLR nustatant metinę įvažiavimo kvotą, nes dabartiniu metu jie išveža iš Lietuvos nemažą dalį vartojimo prekių išteklių. Antai kasdien į Respubliką atvyksta iki 80 lenkų autobusų ir apie 1200 lengvųjų automobilių, apie 3000 žmonių atvažiuoja traukiniais ir autobusais. Įvesti apribojimai, kad prekių galima išvežti tik už 100 rublių, praktiškai nieko neduoda, o efektyvesnių priemonių kol kas nėra;

g) pradėti tvarkyti kainodarą, imtis aktyvios kainų reguliavimo politikos. Dėl nevykusios kainų politikos klesti spekuliacija, kuri yra betarpiškai susijusi su infliacija. Šiuo metu Lietuvoje spekuliacinis pelnas ekspertų vertinimu sudaro 700-800 mln. rublių, o tai dar kartą patvirtina ekstraordinarinių priemonių būtinumą. Didelės paklausos prekės vartotojų pasiekia ne per parduotuvę, o per turgų. Gal reikėtų atidaryti parduotuves, prekiaujančias tokiomis kainomis, kokias žmonės moka už tas pačias prekes turguje. Tada pinigai bent suplauktų į valstybės kišenę, ir juos galima būtų nukreipti į socialinę sferą, sveikatos apsaugą.

-Faktas, kad rublis šiuo metu yra bevertis. Gal mus išgelbėtų nacionalinio piniginio vieneto įvedimas?

-Tai sudaro dar vieną antiinfliacinių priemonių makrobloką. Būtinumas įvesti naują piniginį vienetą yra akivaizdus, bet klausimas, ar jį leis mums įsivesti, lieka neišspręstas. Įeigu vis dėlto leis, gausime didelį avansą ūkininkavimui: galėsime, kaip norime tvarkyti savo finansinius išteklius, greičiau pereisim į ekvivalentinius mainus, išlaikysime ekonominį efektą, žodžiu, geriau dirbdami geriau gyvensime.

Piniginį pakeitimo procedūra pati savaime dar nieko neduoda. Tai tik esminė prielaida tolimesniems procesams: vykdyti naują struktūrinę politiką, formuoti rinką, keisti ekonominį mechanizmą, privatizuoti dalį gamybos. Aišku, reikia turėti garantiją, kad Rytų rinka bus mums geranoriška, neuždės embargo.

-Be abejonės, infliacijos, bent artimiausiu metu, sustabdyti nepajėgsime. Kokios prognozės ateičiai?

-Prognozės priklausys nuo daugelio aplinkybių: tiek ekonominių-organizacinių, tiek politinių. Tačiau jeigu nepajėgsime pripildyti vartojimo reikmenų rinkos, sumažinti pinigų emisiją - tai viltis, kad infliacijos procentas nedidės, labai maža.

-Ir paskutinis klausimas. Kodėl LKP CK, o ne Ministrų Taryba ėmėsi ruošti antiinfliacinių priemonių planą?

-Iki šiol niekas to nedarė. Tai grynai A.Brazausko ir mano iniciatyva.

Tygodnik Polski.

AVANGARDAS SVARSTO: SUSTOTI AR NE?

"Plačios darbo masės godžiai gaudė kiekvieną kompartijos žodį todėl, kad ji yra vienintelė partija, kuri stovi pirmose kovos už laisvę gretose."

Tai žodžiai iš LKP CK atsišaukimo, išleisto 1940 m. birželio 26 dieną. Jos išvakarėse vadinamoji Liaudies vyriausybė legalizavo Lietuvos Komunistų partiją, o Lietuvos Respublikos Seimą nutarė paleisti. Taigi veiksmas toks spartus, kad Lietuvos komunistai vos spėja vytis įvykius. Skelbdama, kad kovoja už Lietuvos laisvę tapti 13-aja Sovietų Socialistine respublika, LKP dar buvo Kominterno sekcija. O jau 1940 m. spalio 8 d. tapo vieningosios VKP(b) neatskiriama dalis. Nereikėjo nei suvažiavimų, nei diskusijų dėl statuso. (Beje, LKP IV suvažiavimas įvyko 1924 m. liepos mėn. ir jokių rezolucijų dėl kovos už laisvę būti TSRS sudėtyje nepriėmėjo. LKP V suvažiavimas, įvykęs 1941 m. vasario mėnesį, pritarė socializmo kūrimo Lietuvoje programai, parengtai jau svetur...)

Štai kur buvo pademonstruota tikra idėjinė politinė partijos vienybė, kurios dabar, praėjus beveik 50 metų, taip įgisi šlovingų tradicijų sergėtojai. O gal tikrai - kaip tada stojo, taip dabar ir išstotų: nuvažiuotų Pirmasis į Maskvą, pasirašytų kur reikia, ir Lietuvos komunistai - laisvi? Pasak XXI plenume kalbėjusio LKP CK nario S.Apanavičiaus: "Patys sau prikuriame kliūčių ir sunkumų, kuriems įveikti po to eikvojame daug energijos, kuri ir taip reikalinga spręsti žymiai svarbesnes atgimstančios Lietuvos problemas".

Bet gal būsiu ne taip supratusi gerbiamą oratorių? Ką gi, būkit man atlaidūs: "Atgimimo" korespondentės (net ir TSKP narės) neįsileido į plenumą. Gaila, nespėjau pasiskysti atsakingam TSKP CK darbuotojui N.Leonovui - jis taip pat greit išrūko į Maskvą, kad net ir į vienintelį "Tiesos" korespondentės klausimą nesuspėjo atsakyti.

O kad nepamirščiau pagirti drąsaus ir populiaraus drg. S.Apanavičiaus, padarysiu tą iš karto. Pirmiausia - už tai - kad jam nėra didesnio rūpesčio, kaip mūsų partijos likimas. Ir už tai, kad jis taip taikliai pastebėjo, jog renkant delegatus į Kauno miesto partinę konferenciją, net "keliuose susirinkimuose nedalyvavo būtinas komunistų skaičius". Todėl siūlau jį įtraukti į komisiją, kuri išnagrinėtų, ar visi Lietuvos komunistai dalyvavo susirinkimuose ir balsavo (slaptai) už Lietuvos KP susijungimą su VKP(b) 1940 metais.

Pritariu ir drg. S.Apanavičiaus pasiūlymui gerai įsiklausyti į drg. M.Gorbačiovo mintį, kurią taip vaizdžiai išdėstė A.Brazauskas: vadovaujantis "bendra logine tvarka, mūsų suvažiavimas, dėl kurio mes iš principo jau sutarėm birželio mėnesį, lyg ir nebūtinas, jį galima būtų sušaukti kitų metų pavasarį". Nieko nuostabaus, kad M.Gorbačiovo nuomonei pritarė drg. S.Apanavičius ir kiti partinės logikos žinovai. Todėl LKP CK plenumo nutarimas sušaukti Lietuvos komunistų suvažiavimą šių metų gruodžio 19 dieną - neįtikėtinai drąsus. Juk savo įžanginiame žodyje A.Brazauskas pasakė: "Sustoti jau nebegalima. Pasvarstykime - o gal ir galime?".

Tačiau nepavykus sustabdyti įsisiūbavusių plenumo dalyvių J.Kuolelio, J.Šurupovo & C° kalbomis, partijos strategijos ir taktikos žinovai pasirinko subtilesnį kelią į tikslą. Kol vieni vis dar kovojo už tai, kad vietoj suvažiavimo būtų renkamasi į didelį komunistų forumą (kuriame būtų galima diskutuoti iki užkimstant, bet spręsti - ne), partijos "protas" pradėjo įrodinėti, kad tikrai demokratiškas suvažiavimas bus tik tuomet, kai jame vienas delegatas atstovaus ne 50-čiai, o 200-250 komunistų. Kaip išradingai ieškota argumentų šiai tezei pagrįsti! Buvo paminėtas net Vengrijos pavyzdys, aiškinama, kad tik tūkstančio delegatų suvažiavimas gali būti "darbingas", kad 4 tūkstančiai nesugebės priimti nei Programos, nei Statuto, nes nebus galima tiksliai suskaičiuoti balsų. Veltui MA vice-prezidentas V.Statulevičius siūlėsi talkon su visu Matematikos ir kibernetikos institutu, "Sigma", Ryšių ministerija, žadėdamas parengti labai greitą balsų skaičiavimo sistemą. Juk svarbiausia - ne suskaičiuoti balsus, o atrinkti balsuotojus. Net ir V.Beriozovas įtikinėjo televizijos žiūrovus, kad renkant vieną delegatą nuo 200 komunistų, į suvažiavimą pateks mažiau, jo žodžiais tariant, stagnatorių, negu renkant 1 nuo 50 pačiose pirminėse organizacijose. Taigi, aparatas tuoj pajuto pastarojo varianto pavojingumą sau ir uždegė raudoną lempelę. Juk šiuo atveju pirminės organizacijos, rinkdamos delegatus, jungtųsi savo nuožiūra. Susijungia sąjdininkai su sąjdininkais, jedinstvininkai su jedinstvininkais, ir kas tada? Frakcijos?! Tačiau po plenumo jaudintis dėl partijos vienybės mažiau bereikia: Vilniaus miesto partinėje konferencijoje konsolidiuosis B.Genzelis su S.Juoniene ir išrinks delegatu... K.Zaleckį. O jis jau pats žinos, kada, su kuo ir kaip susivienyti, kad nesuardytų partijos gretų.

Aišku, galimas ir visai kitas kelias: "išlaisvinti žmones nuo priešiškų socializmui ir pertvarkai jėgų įtakos". Kas įkūnija tas jėgas, geriausiai žino J.Kuolelis. Tačiau niekas nepasiūlė sudaryti jo vadovaujamos trejukės demagogams ir avantūristams išgaudyti. Taigi, šis praktiškai išbandytas kovos už partijos grynumą metodas turi vis mažiau šalininkų. Reikėtų užuolaikinis komunistams skaityti St.Šalkauskį, kad jo filosofija nedarytų įtakos marksizmo-leninizmo ideologijai.

Beje, marksistinės dialektikos aukštumos buvo pasiektos aptariant galimus dar neatgimusios LKP santykių su TSKP variantus. Kažkodėl dažnai buvo kartojama, kad savarankiška LKP nutrauks visus santykius su TSKP. Juk dar ne karo stovis! Ir socialistinė Lietuva nesiruošia sekti socialistinės Albanijos pavyzdžiu. LKP kukliai pretenduoja į lygiateisišką partnerystę, nors tas žodis ir šokiruoja papulkininkį V.Šurupovą (nieko nuostabaus, dar taip neseniai Tarybinę Armiją šokiravo ir karinio pariteto sąvoka). Daugumos CK narių nuomonę, kaip ir dera prezidentui, išsakė V.Astrauskas: "Jeigu Lietuva dabar yra TSRS sudėtyje, tai ir Lietuvos Komunistų partija turėtų būti TSKP sudėtyje". Priėmus tokią formuluotę, net hamletiškas klausimas - sustoti ar nesustoti? - praranda prasmę.

Bet avagardui norisi, pasak prezidento, eiti su Lietuvos visuomene pažangos keliu. Tik kaip eiti: žingsnis pirmyn, du žingsniai atgal? Jau tada geriau būtų pataupyti partijos lėšas ir pasididinti pensijas komunistams, kaip siūlė LKP CK Revizijos komisijos narys J.Budrevičius. O mūsų Pirmasis tegu važiuoja į Maskvą vienas aiškintis LKP savarankiškumo klausimų. Taip būtų išsaugotos partinio darbo tradicijos.

O mes? Mes čia, vietoje, "operatyviai išsprendę nors keletą socialinių problemų, galime tikėtis, kad žmonės bus patenkinti".

Yra tokia nuomonė. LKP CK sekretoriaus V.Baltrūno.

Violeta GAIŽAUSKAITĖ

KOKIA LKP REIKALINGA LIETUVAI?

Šiai R. Ozolo kalbai, rugsėjo 27 d. nuskambėjusiai per "Atgimimo bangą", buvo suteikta tokia didelė reikšmė ir LTSR AT XIII sesijoje (buvo pasakyta, kad partija čia vertinama beveik iš Lietuvos Laisvės Lygos pozicijų), ir LKP CK biuro narių susitikime su Lietuvos politinio švietimo organizatoriais ir propagandininkais (jame buvo ypač pasipriešinta siūlymui kurti partijoje frakcijas). Todėl nutarėme ją paskelbti - tegul būna po ranka, juo labiau, kad diskusija apie kompartiją dar nebaigta. O LKP CK XXI plenumas vėl kalbėjo tik apie vienybę...

Romualdas Ozolas

Pagrindinis mūsų šiandieninio politinio gyvenimo klausimas - valdžios klausimas. Jis bus sprendžiamas per rinkimus į LTSR Aukščiausiąją Tarybą, kuri suformuos naują vyriausybę. Netenka abejoti, kad joje bus nemaža Sąjūdžio žmonių.

O iki tol svarbiausias yra Lietuvos Komunistų partijos klausimas, tiksliau - pertvarkos Tarybų Sąjungos Komunistų partijoje problema.

Diskutuojant ne vienas sako: kam kalbėti apie tai, ko nėra? Kitaip sakant, nėra ko kalbėti, nes nėra tokios LKP! Galima, žinoma, ir nekalbėti, bet tada ji kalbės apie mus! Kaip anksčiau. Kiti sako: ar pertvarka negalėtų vykti be ir LKP? Žinoma, galėtų. Tik tada ji vyktų kitaip! Kaip? Mažų mažiausia - nepalyginamai audringiau. Juk ką reiškia: LKP? Tai reiškia: LKP turėtų būti paleista, o jos nariai pereitų į kitas partijas. Naujai susikūrusios politinės partijos yra negausios, kol kas be gilesnių savo partinio darbo tradicijų, jų veikla joms maksimaliai plėtojantis taip destabilizuotų visuomeninį politinį gyvenimą, kad išorinės jėgos TSKP pavidalu galėtų pridaryti daug bloga. Vos tik Lietuvos komunistai prabilo apie savo programą, - tuoj pat TSKP organizavo Tarybų valdžios Lietuvoje gynimo komitetą. Tiesa, per susitikimą su TSRS liaudies deputatais išryškėjo, kad kai kurie to komiteto nariai pritaria nuomonei, jog kurti normalią valstybę yra mūsų teisė, o rusas Lietuvoje yra ne Rusijos, bet Lietuvos rusas, kaip ir lenkas - ne Lenkijos, o Lietuvos lenkas. Bet atsarga šiais laikais gėdos nedaro, ir aš manau, kad patikimiausia bus, jeigu komunizmo ir socializmo kūrimo reikalus Lietuvoje užbaiginės ne Maskvos unitaristai, o Lietuvos komunistai.

Noriu suformuluoti tokį teiginį: nepriklausoma Lietuvos Komunistų partija turi būti ta jėga, kuri ir gali, ir privalo imtis apsaugoti Lietuvą nuo galimos naujos aneksijos. Apie kitas partijas Maskva dar nenori girdėti.

Ar įmanomas toks uždavinys LKP? Manau, kad taip. Tai įmanoma, jeigu ryžtingai, įveikdami visas TSKP pretenzijas, sukursime tokią Lietuvos Komunistų partiją, kuri, kaip ypač tiksliai suformulavo rašytojas Romas Gudaitis, į TSKP pajėgs žiūrėti ir elgtis su ja kaip su bet kuria kita užsienio kompartija. Ryšiai su TSKP, žinoma, bus dalykiškesni, negu, tarkim, su Venesuelos KP, bet juridiškai tie santykiai turėtų būti analogiški. Tik tokiu atveju apie LKP galima būtų kalbėti kaip apie savarankišką, Lietuvos nepriklausomybės atkūrimui tarnaujančią vieną iš Lietuvos partijų. Jeigu tokia galėtų tapti visa LKP, ji būtų stipri politinė jėga.

Aš abejoju, ar ji panorės tokia tapti.

Maskva LKP nepriklausomybės pripažinti jokiu būdu nenorės.

Nepanorės tokia partija tapti ir didelė dalis ir lietuviškųjų, ir nelietuviškųjų partinių kadrų.

Svarbiausia - vargu ar eiti į visišką partijos nepriklausomybę palaikys tikslinga aukščiausioji mūsų partinė vadovybė, pradėjusi pertvarką mūsų partijoje.

Bet užtat didelė dalis Lietuvos komunistų - manau, jie sudarys apie 80 proc. LKP narių - pritars šiandien "Tiesoje" paskelbtosios programos teiginiams.

Šitaip galėtų susikurti tris - dešiniąją, kairiąją ir centro - frakcijas turinti LKP. Nepriklausomybininkų frakcija joje turėtų lemiamą balsą, galėtų reikšti Lietuvos interesus Maskvos partijai alternatyviniais reikalavimais ir amortizuoti Maskvos politinį spaudimą Lietuvai. Tik tokia LKP Lietuvai yra prasminga ir reikalinga. Tokią ją šiandien realiai gali padaryti kuo galingesnė visiško savarankiškumo siekiančių komunistų frakcija.

Štai kodėl išstoti iš komunistų partijos šiandien yra ne tik netikslinga, bet ir neprotinga. Mes žinom, kaip ir kodėl daug kas Lietuvoje stojo į partiją: stojo, kad legaliomis formomis galėtų nors ką gera nuveikti Lietuvai. Jedinstvininkai tokius vadina karjeristais. Tegul vadina. Faktas yra toks: latviai po sutriuškinimo 1959 metais boikotavo partiją, todėl šiandien Latvijoje dar siautėja Interfrontas. Pas mus - viso labo Ivanovas.

Mes turime likti partijoje. Ir joje būdami daryti savo darbus.

Dabar atlėgo kalbos apie atgailą, nes partijoje vėl kelia galvą bolševizmas.

Tuo labiau turime likti.

Nes vienintelė tikra partijos atgaila - tai atvesti Lietuvą iki Nepriklausomybės.

Tik tada ji galės nulenkti galvą ir paklausti, ar jai atleidžiama.

SOCIALDEMOKRATIJA POLITINĖJE STRUKTŪROJE

Pasaulio politinis ratas

Kuriantis Lietuvoje politinei demokratinei struktūrai, labai svarbu jau iš pat pradžių atsisakyti pasenusių politinės teorijos dogmų. Pirma ir turbūt pagrindinė ortodoksinio politinio mąstymo dogma - pasaulinės politinės struktūros padalijimas į du polius. Mūsų sąlygomis tai - socialistinis ir kapitalistinis poliai. Iš čia išvedamas vienas prieštaravimas -tarp kapitalizmo(dešiniųjų) ir socializmo (kairiųjų) jėgų. Vakaruose taip pat vyrauja dviejų polių ir vieno antagonizmo stereotipas. Tik tie poliai ten - ne socializmas ir kapitalizmas, bet demokratija ir totalitarizmas (diktatūra). Atitinkamai į visą pasaulio politinę raidą žiūrima per demokratijos ir totalitarizmo jėgų santykio prizmę.

Antroji dogma, tiesiogiai susijusi su pirmąja, liečia demokratijos ir socializmo ryšį. Komunistinėms politinėms kryptims būdinga sutapatinti socializmą su demokratija. Visi gerai prisimename, kaip Stalino ir Brežnevo laikų ideologai stengėsi įrodyti, kad pati tikriausia demokratija - socialistinė demokratija, o "buržuazinė demokratija" - tai diktatūros forma. Ir dabar neretai galima išgirsti įrodinėjant, jog kuo daugiau socializmo, tuo daugiau demokratijos. Vakarų pasaulyje egzistuoja diametraliai priešinga dogma - socializmas sutapatinamas su totalitarizmu. Abi šios dogmos išplaukia iš "dviejų polių" koncepcijos, jų paskirtis - sustiprinti priešo (vaizdų, suteikti nuosavai politinei orientacijai universalų pobūdį.

Abi šios dogmos formuoja linijinį požiūrį į politinę struktūrą: išskiriami kairieji ir dešinieji politinai įsitikinimai, kuriems būdingas polinkis dar labiau "kairėti" ir "dešinėti". Toks linijinis požiūris neleidžia suvokti, tarkim, hitlerizmo ir stalinizmo panašumo ir netgi politinio bendradarbiavimo. Todėl minėtam linijiniam požiūriui mes iškeliame priešpriešą -"politinio rato", kurio pagrindą sudaro keturpolė koncepcija (atitinkamai ir dviejų antagonizmų) koordinačių sistema (žr. pav.)

Politinio rato koordinatės iliustruoja keturis polius, keturis pagrindinius traukos centrus šiuolaikiniame pasaulyje: socializmą, demokratiją, kapitalizmą, totalitarizmą. Atitinkamai formuojasi du politiniai antagonizmai (socializmas - kapitalizmas, demokratija - totalitarizmas). Pirmasis antagonizmas išreiškia pagrindinę socialinę-ekonominę šiuolaikinio pasaulio alternatyvą (socializmas ar kapitalizmas), antrasis - pagrindinę valstybinę-teisinę, t.y. santvarkos, alternatyvą (demokratija ar totalitarizmas).

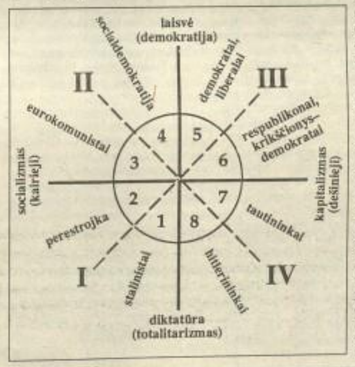

Būtina pabrėžti, kad politiniai įsitikinimai nėra diskretiški, ribos tarp politinių grupučių (partijų, frakcijų etc.) yra sąlyginės, daugiau formalaus pobūdžio. Politiniai įsitikinimai, pradedant pačiais kairiausiais (stalinistai, trockistai, italijos raudonosios brigados, polpotininkai...), palengva dešinėdami, tampa nuosaikiai totalitarinės-socialistiniais (pvz., "perestrojkos" politika). Po jų eina nuosekliai demokratiniai-socialistiniai (eurokomunistai). Toliau - demokratinių siekių viršūnė, grindžiama nuosaikiai socialistiniais arba nuosaikiai buržuaziniais įsitikinimais (socialdemokratai, liberalai, demokratai). Dar labiau į dešinę - klasiniai buržuaziniai įsitikinimai, kai vardan efektyvaus kapitalo panaudojimo aukojama dalis ekonominių ir socialinių darbo žmonių teisių. Dar žingsnis - privataus kapitalo ideologija sujungiama su religiniu arba nacionaliniu fundamentalizmu. Dešinysis fundamentalizmo sparnas jau yra neutralus demokratinio idealo atžvilgiu ir pasirengęs "vardan tautos" arba "vardan tikėjimo" aukoti demokratiją. Dar toliau į dešinę -fundamentalistinė tironija: "musulmonlška revoliucija", fašizmas, nacizmas...Atrodo, už ultradešiniųjų į dešinę toliau nebėra kur eiti. Ar gali būti politinis viešėjas savo įsitikinimais dešinesnis už Hitlerį? Linijinis požiūris į politinę struktūrą neigia tokią galimybę. "Politinio rato" koncepcija tvirtina: gali. Dar dešinesnis už Hitlerį buvo Stalinas (ir apskritai ultrakairieji). Jeigu Hitleris būtų buvęs dar didesnis tironas ir diktatorius, jis neišvengiamai būtų priėjęs išvadą, kad privatus ūkis prieštarauja vokiečių nacijos vienybei, skaldo tautą, ir būtų pradėjęs totalinę nacionalizaciją bei prievartinę kolektyvizaciją, suvalstybinęs visą gyvenimą, t.y. pavertęs visus vokiečius tokiais pat savo vergais, kokiais Stalinas pavertė tarybinius žmones. Tačiau Hitleris vokiečių fermerių ir kapitalistų atžvilgiu buvo pernelyg didelis "liberalas". Tik nereikia užmiršti, kad stalinistų ir nacistų savimonė yra priešingos, o neretai net ir labai priešiškos.'

Ultrakairieji ir ultradešiniejį įsitikinimai susieina, pereina vieni į kitus ir papildo vieni kitus (liaudies išmintis, tvirtindama, kad kraštutinumai susieina, eilinį kartą pasirodo teisinga).

Taigi einant pagal laikrodžio rodyklę, galima nuosekliai pereiti visus politinius įsitikinimus. Struktūrinus juos, galima išskirti keturias pagrindines įsitikinimų zonas (priešinyje pažymėtas romėniškais skaičiais):

I. Socialistinio-totalitarinio režimo zona.

II. Socialistinio-demokratinio režimo zona.

III. Buržuazinio-demokratinio režimo zona.

IV. Buržuazinio-totalitarinio režimo zona.

Taigi išskirtinos dvi demokratinės bei dvi totalitarinės, dvi socialistinės ir dvi buržuazinės zonos, kiekviena iš jų suskirstyta dar smulkiau, turi savo "kairiuosius" ir "dešiniuosius". Priklausomai nuo to, koks polius kiekvienoje zonoje dominuoja, šios zonos suskirstytos dar į du sektorius (iš viso 8 sektoriai). Reikia pabrėžti, kad reali politinių grupuočių (partijų, frakcijų) ribos ne visada sutampa su šių zonų ar sektorių ribomis. Be to, tarp bet kokių kaimyninių grupuočių gali įsiterpti dar viena tarpinė, todėl jokiu būdu nereikia manyti, kad aštuoni sektoriai orientuoja į aštuonių partijų pasaulinės politinės struktūros modelį. Mes galime tik teoriškai sumodeliuoti aštuonias partijas, bet turime atmin-ti, kad toks modelis - sąlygiškas.

Pirmiausia reikia patikslinti ribas tarp socialistinių (I,II) ir buržuazinių (III,IV) zonų.

Socialistiniai įsitikinimai matuojami dviem kriterijais:

1. Ekonomikos suvisuomeninimo toleravimu.

2. Betarpišku atstovavimu darbo žmonių interesams (tariamu arba tikru).

Buržuaziniai įsitikinimai atitinkamai matuojami:

1.Privataus kapitalistinio ūkio toleravimu.

2. Betarpišku atstovavimu kapitalo interesams.

Šie kriterijai yra labai bendro pobūdžio, bet jų visiškai pakanka identifikuoti socializmą ir kapitalizmą kaip politinį fenomeną, aprėpti visas socialistines (kapitalistines) grupuotes. Žodis betarpiškai(darbo žmonių, kapitalo) interesai čia turi dvejopą prasmę:

a) sąmoningas susitapatinimas su šiais interesais, laikomais veiklos tikslu; b) netiesioginė gali būti išreikšti ir priešingi interesai, jeigu ju normalus realizavimas laikomas būdu geriau realizuoti betarpiškai atstovaujamus interesus.

Ribos tarp totalitarinių (I, IV) ir demokratinių (II, III) zonų kriterijumi gali būti vienos politinės organizacijos (partijos) valdžios monopolio buvimas arba nebuvimas, laisvo lygiateisių politinių organizacijų (partijų) formavimosi draudimas arba toleravimas. Pagal šį kriterijų Tarybų Sąjungoje vykstantys procesai (teisinės valstybės kūrimas, pilietinės visuomenės aktyvinimas, demokratizacija, viešumas ir t.t.) vis dėlto vertinti ne kaip perėjimas prie demokratinio režimo, bet tik kaip perėjimas nuo griežtai totalitarinio (I sektorius) prie nuosaikaus totalitarinio režimo (2 sektorius). Baltijos respublikose demokratizacija pasistūmėjo toliau negu kitose respublikose, bet tol, kol nėra savo statusu visiškai lygiateisės su komunistų partija politinės organizacijos, t.y. kol paskutinis Žodis visuomenėje vis dar a priori priklauso KP CK, demokratizacija neperžengia totalitarinės zonos rėmų, nors, žinoma, totalitarinis režimas Lietuvoje, Latvijoje ir Estijoje nuosaikesnis negu visoje TSRS.

Tai, kas pas mus vadiname socialistine demokratija, skirtingai nuo demokratijos apskritai, iš tikro reiškia arba totalitarinio režimo nuosaikumą (dabartinė sąmprata), arba atvirą politinę demagogiją (Stalino ir stagnacijos laikai). Termino "socialistinė demokratija" jokiu būdu negalima painioti su terminu "demokratinis socializmas". Pirmasis pramanytas bolševikų kaip priedanga tikrosios demokratijos griovimui, antrasis - esminis socialdemokratijos terminas, nusakantis jos politinę orientaciją į demokratiją bei socialinį teisingumą.

S.PEČIULIS

Tęsinys kitame numeryje

AR GALI SĄJŪDINIKAS ABEJOTI ?

Mea culpa, mea culpa... Kaltas esu - laikas nuo laiko mane apninka abejonės, įvairūs klausimai klausimėliai. Ir aš imu bijoti, kad virsiu Sąjūdžio išgama, kad būsiu atskirtas nuo tautos, nuo pažangos, apskelbtas tautos priešu, pateksiu į stagnatorių, stalinistų-brežnevistų-antipertvarkininkų, užsienio agentų (tų, kurie rengiami už Lietuvos Respublikos sienų) ir šiaip išdavikų gretas. O ten atsidūręs, gali nebegrįžti į normalių sąjūdininkų, patriotų, tikrų lietuvių gretas, nes reikėjo persiorientuoti iki 1988 metų vasaros. Būtent tada pernokusio socializmo vakarykščiai dainiai, Vilniaus ir Maskvos "baltųjų rūmų" lankytojai, įvairių gėrybių kaulytojai, užvakarykščiai komjaunimo ir partijos aktyvistai ir aparatininkai, kolūkių steigėjai, socrealizmo teoretikai, agitatoriai už tarybų valdžią nuo pat 1940-ųjų (ar dar anksčiau) mikliai susivokė situacijoje ir taip pat mikliai prisišliejo prie progresyviai, tautiškai, patriotiškai, revoliucingai nusiteikusių entuziastų. (Tuo tarpu ivanovai, nespėję virsti ivanauskais ar jonaičiais, janai ar ivanai - jonais, jakovai - jokūbais, skubiai subūrė savo judėjimus ir komitetus kažkam nuo kažko ginti, tuo primindami senmergę, į kurios skaistybę niekas nesikėsina). Ir dabar visi tie buvusieji į klausimą "su kuo jūs?" nė akim nemirktelėję atsako: "Žinoma, su tauta". Tai skamba gražiai ir... kiek ciniškai. Na, tiek to, velniai jų nematė. Reikalams pablogėjus, *jie visada spės dar kartą pakeisti kailį ("vardan tos Lietuvos", būdami "su tauta")*, nes palėpėse laiko senąsias žalias-baltas-raudonas vėliavas... Ne apie juos kalbame. Kalbame apie kitus. Tuos, kurie drįsta abejoti, kurie ne visada ir ne su viskuo sutinka, kurie nenori vienų dievų, stabų ar "nemirtingųjų" keisti kitais, kurie nepaklūsta minios emocijoms, o nori vadovautis tegu ne itin guviu, tačiau - savo protu... Ir apie tuos, kurie sakosi dieviną Sąjūdį, kurie tiki Sąjūdžiu kaip vaikai tėvais, o partiečiai - kažkelinto generalinio sekretoriaus neklystamumu... O man neišeina - dievinti.

Išsaugokim juokdario privilegiją

Visi eruditai sakosi žįną ir net skaitę S. N. Parkinsoną, daug kas apeliuoja į jo atrastus dėsnius. Nenorėdamas atsilikti nuo eruditų ir siekdamas moksliškai pagrįsti savąją nesykį deklaruotą poziciją, leisiu sau pacituoti garsųjį autoritetą: "Jeigu šiuolaikinė centrinė kontora (mūsiškai tariant, "centras", kuris ne visada dislokuotas Maskvoje. - E. J.) ką ir prarado, palyginti su viduramžių dvaru, tai - nuo senovės gyvavusią kvailio ar karaliaus juokdario pareigybę. Būtent kvailiui buvo suteikta privilegija reikšti požiūrį, skirtingą nuo oficialaus, bet ir nesutampantį su nemalonėn patekusios grupės požiūriu. Savo protu karaliaus juokdarys bent jau nenusileido kitiems oficialiems asmenims - tokia buvo tradicija. Niekas nereikalavo rimtai priimti jo patarimų, bet ir įsižeisti dėl jo kalbų buvo laikoma prastu tonu. Juk jam ir mokėjo už tai, kad jis šmaikštauja ir kalbėty ne kaip visi. Turim pagrindo manyti, kad jis atliko naudingą darbą, kad jis būtų labai naudingas ir šiandien.

/.../Mintį apie oficialiai įteisintą kvailį reikėtų toliau plėtoti, nes be jo neįmanoma pradurti savimylos muilo burbulų! Kai abipusiškų liaupsių choras ima aidėti nepadoriai garsiai, kažkas privalo šią giesmę nutraukti: "Kvailystė! Pakaks vaidinti komedijį!" Žinoma, šitaip galima sušukti ir dabar, tik ar narsuolis neįsigis sau priešų? Juokdarys, neužmirškime, turėjo privilegiją - savotišką diplomatinę neliečiamybę.

Beabejo, anų laikų kvailiui - juokdariui buvo lengviau. Blogiausiu atveju jam išsyk nukirsdavo galvą. Dabar - civilizacijos, demokratijos, pluralizmo laikais - jį pirmiausia išteps degutu, išvolios plunksnose ir ilgai vežios gatvėmis - progresyviai nusiteikusios minios džiaugsmui. Klausimų dėl to nemažėja.

Kaip sudygo piktžolės?

Ar neatsidūrėme euforijos būsenoje, "pasėdėję ant" laisvo žodžio, nepriklausomos (reliatyviai) spaudos, mitingų, eisenų, valiavimų naujų herojų garbei, pergalės rinkimuose į TSRS AT ir kitokių pergalių "adatos"? Ar tikrai mūsų Sąjūdis - remiamas visos tautos, išreiškia visos tautos viltis ir norus? O kas tada remia "Jedinstvo" ir įvairius komitetus tarybų valdžiai, TSKP ginti, kaip susikuria streikų komitetai, kodėl prarandame Vilniaus, Šalčininkų rajonus? Ten - Sąjūdžio, lietuvių tautos priešai? Ne, jokiu būdu. Ten - tichonovietiškai-švediškai-ivanovietiškų grupelių, besiveržiančių prie valdžios ar siekiančių išsaugoti vietą prie speclovio bet kokia kaina (net liemenės skvernų, barzdos šerių ir tarnybos, partinio renomė kaina!) sukladinti, apmulkinti, likimo valiai Sąjūdžio palikti žmonės. Tie, kam Sąjūdžio steigimosi stadijoje teko lankytis nelietuviškai kalbančiuose kolektyvuose, žino, gali patvirtinti: atvirai, tiesiai kalbantis, nevaidinant oraulo ar pitijos, su jais puikiausiai galima susikalbėti, išsiaiškinti daugybą *tariamai neaiškių klausimų. Nes jie buvo apgauti, apmulkinti*, įbauginti - tiek "jedinstvininkų", tiek partorgų, tiek ir mūsų pačių patriotinio maksimalizmo ir fanaberijos. Prisimenu, mane klausinėjo, ar bus uždraustos mūšrios santuokos, ar tikrai bus uždrausta rusiškai, lenkiškai kalbėti, ar tikrai visiems rusams teks važiuoti į Rusiją? O susirinkimo pabaigoje dūsavo: "Jeigu pas mus seniau būtų kas iš Sąjūdžio, iš rajkomo atėjęs... jei kas seniau būtų su mumis atvirai kalbėjęs...". O dabar pjaunam piktžoles, ne mūsų apsėtame, bet mūsų apleistame lauke išdygusias. Ir vėl ieškome kaltų, nekaltindami savęs. Labai pamėgom didelius mitingus, telekameras ir telestudijas, megafonus ir mikrofonus - gražiau, didingiau išrodome. Agitacinis, propagandinis darbas - ne kampanija, o kasdieninis triūsas, ne mitingusee, o individualiai, akis į akį. Tai užmiršome, agitacijos ir propagandos sąvokoms suteikėme neigiamą atspalvį - tegu tuo užsiima jedinstvininkai, komitetininkai, senieji partaparatininkai, o mes ir taip laimėsime. "Jie" to ėmėsi, "mes" - praradome daug potencialių šalininkų, pralaimėjome konsoliadavimo baruose...

Ar neapleidom provincijos? Gerai, jei rajono centre veikia aktyvi Sąjūdžio grupė: ji leidžia savo laikraštį, rengia įvairius mitingus, rašo atsišaukimus į tautą ar bent į rajono gyventojus. Bet kolūkyje, tarybiniame ūkyje, mažoje įmonėje reali valdžia - brigadininko, meistro, partorgo rankose. Kaip sakė vienas inžinierius, "man algą moka direktorius, aš sėdžiu jo...". Gerai, jei tie "direktoriai" (meistrai, brigadininkai) - naujo mąstymo, naujos savijautos žmonės. O jeigu - ne? Jei, kaip ana partorgė Vilkaviškio rajono kolūkyje, gauna algą už partorgavimą? Ji darė viską, kad Sąjūdžio steigiamasis susirinkimas neįvyktų (įvyko!), bijojo prarasti savo pyrago kasnį. Teko aiškinti susirinkusiems, kam naudingas setatinis partorgas organizacijoje, kurioje 45-50 narių. Turime ne itin pasitikėti įspūdingais sąjūdininkų skaičiais - turime eiti ir į eilę į kolūkius ir brigadas, gamyklėles ir skyrius. Ten - mums šiandien, kai tapome išmintingi vakarykščios dienos atžvilgiu, nepatinka? Drąsa ir neapdairumas, emocijos ir netolregiškumas, publicistinis, mitinginis temperamentas ir nenoras (ar nemokėjimas) taktiškai, strategiškai mąstyti, nepakantumas ir naujas dogmatizmas...

Rinkiminės strategijos variantai

Artėja rinkimai į Lietuvos Aukščiausiąją Tarybą, į vietines tarybas. Jau po truputį, žemesnėse grandyse, keliami kandidatai. Į AT, matyt, pirmiausia bus siūlomi Sąjūdžio Seimo ir Seimo Tarybos nariai. O aš imu abejoti. Kai juos kėlėme, rinkome ir išrinkome (tiesa, aš pats nedalyvavau, kadangi nesutikau su TSRS Konstitucijos antidemokratinėmis pataisomis - jų pasekmes šiandien srebiame) į TSRS AT - buvo viena. Ten jie - opozicija, ten jie - vyriausybės kontrolė ir "dopingas" (iš čia - reformalus blokavimasis su Maskvos radikalų grupe, su progresyviai mąstančiais, laisvės skonį pajutusiais Gruzijos, Moldavijos, kitų respublikų deputatais). Lietuvoje Sąjūdis - pirmiausia tikroji, realioji tautos, liaudies kontrolė vyriausybės, valdančios kastos atžvilgiu (anaiptol ne tik ir ne tiek opozicija, šitai būtina turėti galvoje). Ar, išrinkus Seimo, jo Tarybos narius į Respublikos AT, Sąjūdis liks šioje kontrolieriaus-kritiko, tautos valios ir nuomonės reiškėjo pozicijoje? Juk visai gali būti, kad naujieji deputatai, net patys pažangiausi, ne visada sugebės įgyvendinti pačius geriausius sumanymus, nes ir ten, naujoje AT, jie turės stiprių, iš kitur palaikomų, nuolat ekshumuojamų opozicijų, tad toli gražu ne viskas priklausys nuo jų. Neatmeskime ir varianto, kad ne visi jų sumanymai, pasitūlymai, projektai bus idealiausi, išmintingiausi, optimaliausi, nes Sąjūdžio lyderiai nėra neklystantys dievai. Bet žinodami, kad šiandieniniai mūsų LPS lyderiai - tikrai doriausi, šviesiausi, sąžiningiausi mūsų tautos vyrai ir moterys, jie žino (ar tikisi), kad, išrinkti į parlamentą, gali daug ką pakeisti. Jeigu taip įvyktų, jie palieka savo oficialius postus LPS, likdami sąjūdininkai ir tautos lyderiai. Jau iškilo daug kitų žmonių, galinčių tolimu vairuoti Sąjūdžio laivą - sąžiningų, dorų, pažangiai ir tautiškai nusiteikusių, energingų ir išmintingų. Ir tada LPS neusišlies, nesutaps su valdžia, liks kontrolieriaus, tautos akių ir ausų, jos valios reiškėjo pozicijoje. Sąjūdžio susiliejimas su valdžia (parlamentu ir aparatu) - lėtas slinkimas į autokratiją... Žinau, daug nuvorišų, "naujųjų bernių," išsiilgo valdžios, veržiasi į ją, reikalaudami perrinkti Seimą, Tarybą, apsvarstyti jų veiklą ir t. t. Pragmatiniai interesai, neokonjunktūra slepiasi vis už tų pačių "demokratinių", "pliur(p)alistinių" lozungų, bet asilą, apsitempusį liūto kailiu, vis tiek išduoda ausys. Tačiau yra daugybė žmonių, galinčių sustabdyti šį "aktyvistų" antplūdį. Dorų, išmintingų, galvojančių ne apie šlovę, garbę, karjerą, politinį bagažą, bet apie Tautos siekius. Priešingu atveju realus pavojus, kad apsiribodami tais 35 Tarybos nariais, ta Seimo Tarybos "simtine", nepradėtume kurti naujo nepamainomo "nemirtingųjų" a la Prancūzijos akademikai elito. Juk turėtume ir pasimokyti iš istorijos.

Žinau, kad demokratijos garantu laikomas sistemos daugiapartiškumas. Tačiau atgimdamos po prosės amžiaus pertraukos, pasakeitus politinėms (ir geopolitinėms), socialinėms, kultūrinėms realijoms, daugelis partijų naujai startuoja nuo anų laikų programų, lozungų, idėjų, todėl atrodo kiek archaiškos, reliktinės... ir jausiutusiai panašios viena į kitą. Pagalian partijų pozicijos opozicijos išsidėstė bendrų terminų, lozungų, idėjų lygiu, kaitaliojant vietomis strateginius bei taktinius uždavinius, tikslus (Laisvė, Lygybė, Teisingumas, Demokratija, Nepriklausomybė). Nė vienoje programoje, berods, nekeliami kasdieniai socialiniai, ekonominiai uždaviniai - kainų, butų, deficito, darbo savaitės, atostogų, medicinos aptarnavimo, švietimo sistemos gerinimo bei kiti klausimai (mat juos teks spręsti, o sprendimai kol kas LKP, t. y. TSKP padalinio, rankose: visi daugiau ar mažiau reikšmingi postai užimti TSKP narių, klusnių TSKP nutarimams). Tad vėl atsiremiame į Sąjūdį, kuris išreiškdamas ne vienos partijos, o visos tautos valią, tik ir gali išsudinti partokratijos vežimą. Ir - prisimenant anų laikų pamokas, norisi paklausti: ar daugiapartiškumas gali būti vienintelis žmogaus laisvių garantas? Šia prasme, man regis, būtent Sąjūdis - viršpartinis, visatautinis, visaliaudinis visuomeninis-politinis judėjimas - ir yra toks garantas.

Beje, galimas ir kitas variantas - į Lietuvos AT, į vietines tarybas kelti, rinkti aktyvius, naujai iškilusius Lietuvoje (ne tik Vilniuje ir Kaune) sąjūdininkus, įvairių partijų, organizacijų atstovus, paliekant tautos štabą status quo, nes ten - žmonės, sugebėję pažadinti, prikelti ir, svarbiausia, suteikti Lietuvos žmonių daugumą bendram Tautos reikalui, tikri lyderiai, kuriais tikime, paskui kuriuos einame.

Čia reikėtų turėti galvoje dar vieną momentą. Ar neteks mūsų AT deputatams atsisakyti savo tarnybinių pareigų, kurių jie ir dabar negali itin stropiai, punktualiai vykdyti (kaip čia nepriminsi Prancūzijoje kabančių perspėjamų ženklų: "Jei mėginsi vienu metu apkabinti bendrakeleivį ir vairuoti mašiną, žinok - abu darbus atlieki prastai")...

Tačiau ar negresia klausiančiam kvailiui įsigyti naujų priešų?

Apsaugok, Viešpatie, nuo draugų, o nuo priešų apsiginsiu pats... Tai sako ne autorius - tai galėtų pasakyti ir pats Sąjūdis.

Egmontas JANSONAS

Psichologinis visuomenės poreikis charizmatiniam lyderiui - nemarus. Koks gi tas mūsų dabartinis išganytojas ir kiek jo verta parapija?

Vienintelis tokio rango veikėjas, iš pat pradžių radęs bendrą kalbą su žmonėmis. Džidgavome, jį išrinkus (paskyrus) Pirmuoju. Džentelmenas ir uola. Prakalbos jaudinančios, interviu Benui Rupeikai - raminantys, taip ir norisi jų daugiau. Atlaiko tiek Sąjūdžio (labiau), tiek Maskvos (silpniau) spaudimą. Kritikuotas po XVII plenumo - jaudinomės, kad nebūtų išstumtas V.Baltrūno. Po XVIII plenumo gyrėme ir apsiraminome. Kadrų pakeitimai nežymūs. "Pasišiaušusių stribų", anot "Kranklio", į pensiją išleista nedaug - demokratizacija (šia prasme kolega Maskvoje tvarkosi nepalyginamai energingiau, kaip tikras gegužiukas). Turėjo porą žymesnių vizitų - į Lenkiją ir pietryčių Lietuvą. Liaudies deputatų suvažiavime atrodė įspūdingai - pirminkaujant salė aiškiai nežinojo, ko galima laukti, tad prisibijojo; iš suvažiavimo išėjo netgi ankščiau už likusią delegacijos dalį. Neleido "stribams" sudraskyti J.V.Paleckio. Jį suvedžioti pavyko tik Jazovui - kariškiai yra kariškiai. Davė interviu pirmajam "Respublikos" numeriui. Ir t.t. Taškų sąrašą galima tęsti savarankiškai. Apskritai, daugelis, išskyrus gal tik latvius ir estus, mums jo pavydi - tai įkvepia. Mes, savo ruožtu, pavydim latviams ir estams ju prezidentų, o tai skatina.

Apipešiotam TSRS liaudies deputatų suvažiavime "centrui" pabandžius atsirevanšuoti įprastiniais metodais, M.Gorbačiovas susitikime su Baltijos respublikų vadovais paaiškino, kokių principų būtina laikytis "sovietinės liaudies" ir Baltijos tautų labui: 1) "mūsų problemos" turi būti sprendžiamos "tik federacijos rėmuose", 2) "mūsų partijos" vienybė, 3) visų tautybių piliečių teisių lygybė (Izvestijos, 89.09.17). Jei būsime geri, pažadėta vykdyti pažadus, "pripildyti" respublikų suverenitetą politinio, teisinio ir ekonominio turinio, šiuo metu verdamo TSRS AT sesijoje pagal "bendrų principų" receptą. Po šio itin konstruktyvaus pokalbio drąsiausiasis iš trijulės, įkūnijančios Lietuvos valstybės veidą, pasiūlė užmiršti apie nepriklausomybę ir pasirašė po Pabaltijo karinės apygardos štabe sukurtu naftalininiu pareiškimu. Ko jau neatleisi mylėdamas, tuo labiau kompensavus nuostolius TSKP CK rugsėjo plenume išdrožta tikrai šaunia kalba, kurioje pabrėžta, jog "lygiateisių valstybių sąjungos struktūra yra kokybiškai aukštesnė raidos pakopa negu federacija". Tačiau kalbos kalbomis, atsiskaitoma už darbus.

LTSR AT sesijoje vogčiomis priimtos visuomenės ir tos pačios AT pernai atmestos "gorbačioviškos" konstitucijos pataisos (išskyrus rinkimus liečiančias). Pritarus LTSR AT komisijos TSRS-Vokietijos 1939-41 metų sutartims tirti išvadoms, okupacinei armijai suteikta teisė balsuoti. Parengtas klastingas plebiscitarinio pobūdžio LTSR pilietybės įstatymas. Palaikomi oficialūs vyriausybiniai kontaktai su valstybėmis, pripažįstančiomis ar besitaikstančiomis su aneksija. Visa tai žingsniai, vedantys į juridinį priklausomybės Tarybų Sąjungai įteisinimą. Netgi sutarta VFR paskola, politiniu aspektu yra subtilus M.Gorbačiovo draugų gestas, reiškiantis: ten sėdite, tai ir nečirškėkite. Manau, Maskva ir Bona iktų patenkintos, jei paskola būtų pravalgyta (dabartinės valdžios struktūros tą su malonumu padarys - negi vien gamybininkai gali puikuotis užsieniniais automobiliais). Pagaliau, sudarytos prielaidos išstumti Sąjūdį iš bent vienos AT. Visa tai atlikta "pasišiaušusių stribų" rankomis ir balsais. Išryškėjo ir jų noras atsikratyti pačiu pirmuoju, bet mišką kertant...

Kiek blogiau su "mūsų partijos" vienybe. Oficialiai komisijai ilgai neišdupint projektų, Centro Komitetą pradėjo įžūliai spausti "visokie gonzeliai" su savo radikaliais dokumentų variantais, kuriuose nė užuominos apie klusnumą "edinaja i nedelimaja" centrui. Labiausiai bendražygiai sukrėsti to, jog, pasirodo, susiburti gali ne tik "stribai", sąjunginių įmonių grietinėlė, be ganomųjų avelių šėkę mokslinio komunizmo pastoriai bei "zampolitai". O jei "visokie genzeliai" galutinai sugundys ir "plaukikus" - kaip tada atrodys "mūsų partija"?

Kaip bežiūrėsi, mūsų numylėtinio politinis likimas neatsiejamas nuo LKP ir ekonominio Lietuvos savarankiškumo. M.Gorbačiovas negali nesuprasti, kad tai tolygu Lietuvos valstybingumo pripažinimui de facto. LKP savarankiškumas išvis neregėtas dyvas. Priminsiu, jog po 1926 metų perversmo SSSR pasiuntinys Lietuvoje Aleksandrovskis sankcionavo premjerui Voldemarui keturių komunarų sužaudymą - jie buvo priskirti trockinimkams kaip nacionalinių kompartijų savarankiškumo šalininkai. Tokia istorija. Aktualijos tokios. Visoms respublikoms užsimanius to paties (blogas pavyzdys užkrečiamas) abiejų M.Gorbačiovo postų vertė krinta iki reprezentacinės. Žinoma, gal Generalinis tik ir tosvajoja tapti pirmuoju Rusijos Respublikos prezidentu. Rimtas abiejų sekretorių dialogas gali vykti tik tada, jei mūsų vyriausybė užima tvirtą poziciją. Tuo tarpu nuolaidžiavimas "centrui", Lietuvos viduje besireiškiantis dirbtinu judėjimo į nepriklausomybę proceso stabdymu, gresia nacionaline krize. Suprantama, "stribų glostymo paplaukiui" taktika mielesnė džentelmenui, nogalinčiam nė mušės nuskriausti, bet tada raginimai konsoliduotis apie valdžios struktūrose tebetupinčius "stribus" naudingi tik kaip vokalinės pratybos. "Neroiškia vaidinti demokratijos", kaip mėgsta sakyti generolas Eismuntas. Nes nepadės nei rinkimų atidėliojimas, nes J.Laiko manipuliacijos sociologiniais duomenimis (Tiesa, 89.10.12). Stiprios tautos moka būti nedėkingos savo didiesiems. O praėjęs plenumas vargu ar sumažino atotrūkį tarp norėjimo norėti ir norėjimo galėti. Tikėsimės, jog būsimasis suvažiavimas reikalus pataisys.

Esama skirtingų malonės dovanų, tačiau ta pati Dvasia.
Esama skirtingų tarnystės, tačiau tas pats Viešpats.
Ir esama skirtingų darbų, tačiau tas pats Dievas, kuris visa veikia visur kur (1 Kor. 12,4-6).

Kęstutis ŽIČKUS

Pirštu į...

MŪSŲ NUMYLĖTINIS: PIRMIEJI VALDYMO METAI

PABUDOME, PAKILOME IR EIKIME

Teisingai daimoje paraginta: "Pabudome ir kelkimės!". Žvalgantis po Lietuvą, susidaro įspūdis, kad kai kas pabudęs, pakilęs ir nežinodamas, ką toliau veikti, vėl pritūpė... Tikra tiesa, šuometu stinga realaus politinio judesio. Kurlink dera judėti - visiems aišku, bet kaip reikia eiti - pagrindinis diskusijų objektas. Gerai, kad viena nereali iliuzija jau išsiskaidė. Esame įpratę viską daryti tyliai, paslapčiomis, su didžiuliu atsargumu. Slinkome, slinkome, ir staiga sugriaudėjo: "Kuda idiot?" (TSKP CK Pareiškimas). Dabar pagaliau visiems aišku: nepastebėtas iš imperijos nepaspruksi.

Panagrinėkime politinių nuomonių spektrą Lietuvoje. Iš fizikos žinome, kad regimojo šviesos spektro viename gale raudona spalva, o kitame - mėlyna. Pažvelkime į patį kraštą (ir vėl tie ekstremistai!). Raudonajame gale vadovaujamasi formule: judame tiek ir tol, kol Maskva nebara. Tokią poziciją tiksliau būtų pavadinti infraraudonąja (akimi neregimą), nes ji plukdo pasroviui ir realaus politinio judesio nekildina. Čia būtų pravartu sukonkretinti Maskvos reakcijų tipus. Jų esama dvejopų: paslėptų (mus tepasiekia gandas, jog, tarkime, Gorbačiovas skambinęs Brazauskui ir sakęs tą ir tą) ir viešų (CK pareiškimai, plenumai ir t. t.). Taigi infraraudonieį, visuomenės spaudžiami, mėgina kažką daryti ir, sulaukę paslėptosios Maskvos reakcijos, sustoja.

Kitame spektro gale šviesa taip pat neregima - ultravioletinė. Čia vyrauja "švarioji" pozicija: jokių kompromisų, viskas pagal tarptautinės teisės normas. Pavyzdžiui, rinkimai teisėti bus tiktai tuomet, kai bus išvesta okupacinė kariuomenė. Tai statiška pozicija, atėjusi iš "anų tarybinių laikų" (pasak vieno optimistinės nuotaikos pagauto oratoriaus), ji vienintelė tebuvo prasminga. Anuomet tokia pozicija reiškė pasiryžimą aukai, ir Lietuva daug skolinga žmonėms, kurie aukojosi. Šiandien ji taip pat prasminga, bet tiktai kaip tam tikras etalonas, kurio per daug tvirtai įsikibę niekur neišjudėsime.

Visas kitas spektras nuo raudono iki mėlyno pripildytas vienintelio siekio - Nepriklausomybės. Sunkokai šis žodis skynėsi kelią, kai kur net balsuoti teko: Suverenitetas ar Nepriklausomybė. Deja, labai greitai paaiškėjo, kad sakydami vien "siekiame Nepriklausomybės", ir daugiau nieko, beveik niekuo neįsipareigojame. Tokią nuostatą labai tiksliai nusako tezė: Nepriklausomybė - tai procesas. Kažkoks labai girdėtas motyvas. Atsiverskime Konstituciją ir sužinosime, kad vis dar (Pagrindinio įstatymo autoritetu) kuriame Komunizmą.

Procesas tai procesas. Kai pajudėsime, tai ir pažiūrėsime, kurlink judame. Bet iš kur sužinosime, kad iš tikro išsijudinome? Kur Žvelgti - į Rytus ar į Vakarus? Kas bus mūsų politinio judesio atskaitos taškas? Pastaruoju metu neatsargiai skleidžiama tezė, kad Lietuvos Nepriklausomybei nepasiruošę nei Rytai, nei Vakarai. Neatsargiai todėl, kad iš šiaip jau teisingo teiginio nepadaromos tinkamos politinės išvados. Maža, kad nepasiruošę - net ir neketina tam ruoštis. Svarbu, kad mums jų pasirengimo nė nereikia. Naivu būtų laukti, kad Maskva vieną gražią dieną panūs suteikti Lietuvai Nepriklausomybę. Maskva nesuinteresuota, kad Lietuva atsiskirtų, nes tai būtų imperijos skilimo precedentas. Nesuinteresuoti tuo ir Vakarai - jiems būtų ramiau, kad imperija irtų iš lėto, iš vidaus duodama jems nedidelį pelniuką. Tai kodėl gi dar kažko viliamės, manome turį galimybę? Dėl paprasčiausios priežasties: sulaikyti mūsų atsiskyrimo jėga Maskva taip pat neinteresuota.

Apskritai, ne visai pagrįstai įsivaizduojame esą kitų dėmesio centre. Maskva turi pakankamai rūpesčių ir be mūsų: Vidurinė Azija, Kaukazas, streikai. Jai būtinas vidinis politinis stabilumas, todėl, skelbdama teisinės valstybės lozungą, ji siekia įteisinti unitarinę valstybę su tautinėmis autonomijomis. Iš CK plenumo nacionaliniu klausimu medžiagos aiškiai matome, kad pagrindinis varžtas priveržiamas, o šalutinius galima šiek tiek ir atleisti. Taip Maskva, spręsdama savo problemas, apribos mūsų žengimą į priekį "žingsnis po žingsnio". Ruošiama naujoji TSRS Konstitucija tolygi naujai Sąjungos sutarčiai. Iš mūsų galbūt net nebus pareikalauta jokio valios akto - savaime atsidursime naujoje, šviežiai suremontuotoje TSRS. Ši naujoji aneksija, kurią galima pavadinti juridine, bus daug skaudesnė negu 1940-aisiais...

Taigi mūsų apsisprendimo per ilgai vilkinti neleis pati Maskva, vadovaudamasi savais interesais. Koks mūsų pačių tikrasis siekis? Mūsų siekis - sukurti nors minimalias, bet realias sienas. Atsiriboti nuo nestabilios, neprognozuojamos Rusijos. Visa Europa dėl to Rusijos bijo ir privengia. Tad kaip jos nebijoti Lietuvai, kuri negali apsaugoti savo tautos nuo galimų neramumų Rusijoje? Privalome kuo greičiau atkurti realias sienas. Mums prikiša: jūs norite keisti sienas. Nieko panašaus! Mes tik norime, kad sienos, šiuo metu pažymėtos tik formaliai, vykdytų savo funkciją - saugotų tautą. Galima pasakyti ir kitaip: norime, kad siena aplink Lietuvą būtų vienoda - tiek iš Lenkijos, tiek iš Latvijos ar Baltarusijos pusės. Šito be derybų su Maskva nepasieksime. Tikrasis politinis dialogas užsimegs tada, kai su mumis pradės kalbėti kaip su valstybe. Kol kas sprendžiamas tiktai "nacionalinis klausimas".

Kas duoda pagrindo teigti, kad teigiama Maskvos reakcija į mūsų reikalavimus įmanoma? Neigiamos reakcijos galime laukti kiekviena proga. Tačiau pasitraukimas iš Afganistano rodo, kad Maskva kartais būna suinteresuota reaguoti ir teigiamai. Iš Afganistano ji pasitraukė, sutikusi atkaklų tautos pasipriešinimą ginklu. Mums istorinė lemtis skynė išmėginti, ar atsitrauks Maskva, sutikusi atkaklų tautos pasipriešinimą taikiu būdu. Vakarai labai nori tikėti teigiamais poslinkiais Rusijoje. Kai kas juos įspėja: netikėkite, Maskva tik apsimeta - pirmai progai pasitaikius, apgaus. Kas teisus? Jokios teorijos čia nepadės. Galime tarti Vakarams: pažvelkite į Lietuvą, atkakliai ir valingai siekiančią laisvės taikiu būdu, ir Maskva savo atsaku parodys, ar ja galima pasitikėti. Taip tapsime reikalingi Vakarams, o Rytams jau seniai įsipykome. Pats istorijos vyksmas išneš mus į laisvę, o iš mūsų tereikia ryžto, apsisprendimo ir nedidelės aukos.

Algirdas SAUDARGAS
Kaunas

LKP CK: 1988 m. SPALIS

Vienas, šioje nuotraukoje matomas, žmogus davė interviu "Atgimimui". Tačiau, dėl susiklosčiusių aplinkybių, paprašė atidėti jo spausdinimą vėlesniam laikui. Interviu kalbama apie tai, kas vyko LKP Centro Komitete 1988 m. spalio mėnesį.

Mes pasistengsime, kad susiklosčius palankioms aplinkybėms, minėtas interviu pasiektų skaitytojus.

MIGRACIJA

Žemiau pateikti duomenys apie gyventojų migraciją TSRS viduje nereikalauja komentaro. Skaičiai yra pakankamai iškalbingi.

	Gyventojų skaičius (tūkst. žmonių)		Padidėjo (sumažėjo) tūkst. žm.	Dėl:			
				Nat. priaugulo		Migracijos	
	1979.I.17	1989.I.12		tūkst. žm.	proc.	tūkst. žm.	proc.
T S R S	262436	286717	24281	2445	100	-169	0
Rusijos TFSR	137551	147386	9835	8067	82	+1768	18
Ukrainos TSR	49755	51704	1949	1796	92	+153	8
Baltarusijos TSR	9560	10200	640	648	100	-8	0
Uzbekijos TSR	15391	19906	4515	5022	100	-507	0
Kazachijos TSR	14684	16538	1854	2638	100	-784	0
Gruzijos TSR	5015	5449	434	486	100	-52	0
Azerbaidžano TSR	6028	7029	1001	1267	100	-266	0
Lietuvos TSR	3398	3690	292	193	66	+99	34
Moldavijos TSR	3947	4341	394	450	100	-56	0
Latvijos TSR	2521	2681	160	67	42	+93	58
Kirgizijos TSR	3529	4291	762	918	100	-156	0
Tadžikijos TSR	3801	5112	1311	1413	100	-102	0
Armėnijos TSR	3031	3283	252	573	100	-321	0
Turkmėnijos TSR	2759	3534	775	859	100	-84	0
Estijos TSR	1466	1573	107	53	50	+54	50

Sudarė J.VIDICKAS

AR ŽINOTE, KĄ SEIMAS MANO APIE...

... LTSR AT? 1 proc. LPS Seimo 1989 metų AT sesijų darbą vertina 5 balais, 22 - 4, 60 - 3, 14 - 2 ir 3 proc. - 1 balu. 93 proc. Seimo deputatų mano, jog dalis AT deputatų stokoja kompetencijos. 73 proc. prognozuoja, kad į ateinančią AT bus perrinkta tik 15 proc. dabartinės AT.

... Rinkimų į naują AT datą? 96 proc. Seimo pasisako už rinkimus dar šiais metais ir 97 proc. mano, kad dar šį rudenį išrinkta nauja AT suaktyvintų įstatymų leidybą ir vykdomosios valdžios veiklą.

...Nepriklausomybės Lietuvai siekius, galimybes ir būdus juos realizuoti? 96 proc. pasisako už tai, kad Lietuva siektų nepriklausomybės nuo Maskvos. 98 proc. norėtų ją matyti nepriklausomą, t.y. neįeinančią į Sąjungą. 5 proc. Seimo narių mano, kad nepriklausomybės reikia siekti priimant įstatymus, 6 proc. - sudarant sutartis, 2 proc. - vienkartiniu politiniu aktu /pvz., referendumu/ ir 84 proc. nuomone, nepriklausomybės reikėtų siekti visais įmanomais parlamentinės veiklos būdais.

...Artimiausią Lietuvos ateitį? 22 proc. LPS Seimo prognozuoja po 5 metų Lietuvą būsiant išsivadavusią nuo Maskvos visais požiūriais, 47 proc. - susijusią su Maskva tik ekonomiškai ir 27 proc. mano, kad Maskva įtakos tiek politinį, tiek ekonominį Lietuvos gyvenimą. 45 proc. įsitikinę, kad Lietuva bus tokia, kokios norės jos žmonės, 35 proc. mano, kad tarp geidžiamos ir realiai galimos Lietuvos yra įveikiamas skirtumas, 15 proc. - didelis skirtumas ir 4 proc. mano, kad tarp jų - praraja.

Pagal FSTI sociologų anketos duomenis parengė
Valdas KAMINSKAS

KIEK VOKIETIJŲ REIKIA VOKIEČIAMS?

Komunistinė sistema Rytų Europoje yra vis naujomis formomis. Tą pačią dieną (spalio 7), kai Vengrijos komunistai panaikino savo partiją (unikalus, bet, matyt, ne paskutinis toks aktas R. Europoje) ir vietoj jos įkūrė demokratišką Socialistų partiją, Rytų Berlyno režimas dar bandė pompastiškai švęsti VDR keturiasdešimtmetį. Pirmoje dienos pusėje, iki išvykstant Gorbačiovui, iškilmės pavyko išlaikyti oficialiai suprogramuotoj vagoj (tiesa, Vakarų šalysir vėl pareiškė protestą dėl įvykusio karinio parado, pažeidusio keturšalę Berlyno demilitarizavimo sutartį), tačiau pavakare prasidėjo kitokios demonstracijos (vienas iš šūkių - "Su gimtadieniu, policine valstybe!"). Baigėsi tuo, kad Berlyno "liaudies policija" nepaklusnius demonstrantus gainiojo iki pat ryto - šimtai sulaikytų, keliasdešimt lengvai sužeistų. Protesto demonstracijos vyko ir kituose VDR miestuose.

Ko gi demonstrantai reikalauja? Trumpiausiai atsakyti galima taip: tokių politinių reformų, kaip Tarybų Sąjungoje. TSRS ekonomika, žinoma, ne pavyzdys Rytų Vokietijai - jų pragyvenimo lygio mes galim tik pavydėti, tačiau laisvės jie pavydi mums.

Kai po šio pavasario rinkimų VDR oficialiai buvo paskelbta, kad už valdančiosios koalicijos kandidatus balsavo 98,85 proc. rinkėjų, daugelis rytų vokiečių priėmė tai kaip patyčias. Neturėdami galimybės balsuoti laisvuose rinkimuose, šią vasarą ir rudenį tūkstančiai ėmė "balsuoti kojomis" - bėgti į Vakarus. Rytų Europoje vykstantys demokratizacijos procesai negalėjo nepaveikti ir "priešakinio socializmo bastiono" (anot E. Honecker'io). Ilgus metus regėdami greta savęs ekonomiškai klestinčią ir demokratišką kitą Vokietiją, dabar rytų vokiečiai dar mato ir demokratinius pokyčius Rytuose ir nesibaigiančią stagnaciją savo krašte. Permainos Vengrijoje atvėrė kelią į Vakarus. Kai gegužės mėnesį vengrai išardė užtvaras Austrijos pasienyje, rytų vokiečiai ėmė nelegaliai sprukti per sieną į Austriją. Rugsėjo 10 d. Vengrijos vyriausybė paskelbė, kad visi vokiečiai, norintys išvykti į Vakarus, bus legaliai išleidžiami iš Vengrijos. Šia galimybe pasinaudojo dešimtys tūkstančių (masiškiausias bėgimas nuo 1961 m., kai buvo surėsta Berlyno siena). Beje, kaip pažymi žurnalas "Time" (1989 09 11), iš pačios VDR per visus 1989 metus bus legaliai išleista apie 80 tūkstančių, bet tai bus daugiausia vyresnio amžiaus žmonės, o dabar bėga bevek vien jaunimas.

Paskutinis pabučiavimas
The Guardian.

Kadangi į Vengriją savo piliečius VDR valdžia ėmė leisti labai nenorom, tūkstančiai jų užplūdo VFR ambasadą Prahoje. Nenorėdama trikdyti jubiliejinių iškilmių, VDR vyriausybė sutiko, kad tie žmonės išvyktų į Vakarus, pati pasirūpino traukiniais. Beje, neapsieita ir be nemalonių incidentų - Drezdeno stotyje vagonus atakavo minios norinčiųjų prisidėti prie laimingųjų bėglių, susidūrimuose su policija buvo sužeistų. Logiška klausti, kam apskritai juos reikėjo gabenti per VDR, - juk iš Čekoslovakijos tiesiai į VFR ir kelias būtų buvęs trumpesnis. Atsakymas gerai iliustruoja idėjinę valdžios tvirtybę - ši akcija formaliai buvo pateikiama kaip "išdavikų ištrėnimas iš VDR". Dabar jau ir išvykos į Čekoslovakiją smarkiai ribojamos, ir VDR iš tikrųjų tampa "bastionu".

Tokie įvykiai negalėjo nesujudinti visuomeninio gyvenimo ir pačioje Rytų Vokietijoje. Rugsėjo mėnesį prasidėjo masinės protesto akcijos (daugiausia Leipcige). Kai kurios smulkios neformalios grupės susijungė į opozicinį sąjūdį "Naujasis forumas". Spalio 7 dienos protestai buvo masiškiausi nuo 1953 m. darbininkų sukilimo.

77 metų amžiaus Erich'as Honecker'is, vadovaujantis valdančiajai partijai (VVSP) jau 18 metų, nuolaidžiauti nelinkęs. Dėl masinio bėgimo kaltina Vakarus, kurie neva kišasi į VDR vidaus reikalus, betsavo liaudžiai tuos reikalus "kištis" irgi neleidžia.

Šitaip vystantis įvykiams, aišku viena - demokratinės permainos neišvengiamos. Tačiau ir VDR vadovai supranta, kad, jeigu Vokietijos "Demokratinė" Respublika iš tikrųjų taps demokratine, išnyks jos principinė priešstata Vakarų Vokietijai, o kartu - ir pagrindas jai egzistuoti kaip atskirai valstybei.

Time.

Oficialiai Vakarų Vokietijos politikai visada pasisakė už vieningą Vokietiją - ta idėja užfiksuota ir konstitucijoje. Visi VDR vokiečiai, atvykę į Vakarų Vokietiją, gali automatiškai tapti VFR piliečiais. VDR dėl to protestuoja - neva šitaip neigiamas jos suverenitetas, VFR atsako, jog tie pabėgėliai nėra kitos šalies piliečiai - jie tik iš nelaisvos Vokietijos dalies persikelia į laisvą.

Ar galėtų Vokietija susivienyti, kol Europoje tebėra Rytų ir Vakarų konfrontacija? Regis, tai būtų įmanoma, jeigu visa Vokietija taptų neutralia valstybe. Kai kuriems NATO vadovams toks variantas nepatinka, nes NATO tokiu atveju prarastų kur kas didesnę teritoriją negu Rytų blokas. Nepatinka ši idėja ir konservatyviems Rytų komunistams, nes "socializmo laimėjimai" šitaip nueitų perniek - vieninga Vokietija, žinoma, būtų kuriama pagal vakarietiškos demokratijos modelį. J. Ligačiovas, rugsėjo mėn. viešėdamas VDR, labai baręs Vakarų politikus už šias vienybės erezijas - esą tokiomis kalbomis kėsinamasi į VDR suverenitetą.

Matyt, reali vieningos Vokietijos perspektyva atsivers tik tada, kai Europoje nebeliks priešiškų karinių blokų ar bent kai jie sugyvens daug draugiškiau negu iki šiol. Kaip teigia žurnalas "Time", birželio mėn. apklausa parodė, kad 87 proc. vakarų vokiečių pasisako už vieningą Vokietiją (prieš keletą metų - tik 65 proc.). Demokratiškuose "bendruose Europos namuose" niekas negalės uždrausti vokiečių tautai apsispręsti gyventi viename bute. Dauguma vokiečių linkę tenkintis viena Vokietija. Matyt, jos vienybė – tik laiko klausimas.

Laimantas JONUŠYS

VENGRIJOS SPALIO PARTIJA

Vizitinė kortelė - trumpa programa:
Mūsų tikslas: tikroji liaudies valdžia
Mūsų siekiai: Laisvė, Sėkmė ir Neutralumas
Mūsų prasmė: liaudies viltis
Mūsų ginklas: tiesos sakymas
Mūsų priešai: prievarta, kančia, melas.
Mes kviečiame į savo gretas:
- 1956-ųjų revoliucionierius bei laisvės siekėjus
- demokratinę opoziciją
- tuos, kurie paniekinti ir nuskriausti
-tuos, kurie eina prieš savo partijos blogį
- tuos, kurie nori emigruoti, bei Vengrijos mažumas
- tuos, kurie įkalinti ir persekiojami už politines pažiūras
- jaunuosius, nusivylusius ateitimi
- tėvus, kuriems rūpi vaikų likimas
- visus diktatūros oponentus

ŠI PARTIJA PRIKLAUSO ŽMONĖMS IŠ GATVĖS

Ji įsikūrė šių metų birželio devintą dieną ir dar šiandien veikia pusiau legaliai. Partijos štabas - senoviškame, kiek apleistame Budapešto senamiesčio bute.

György Krassó (g.1932) buvo dvidešimt ketveri, kuomet po 1956-ųjų Vengrijos spalio jis dešimčiai metų įkalintas. Išėjęs iš kalėjimo, vertėsi įvairiais darbais, kol pagaliau buvo išleistas į Londoną. Ten ir gyveno iki pastarojo meto. Šiandien sugrįžo į Vengriją. Jo bute - VSP štabas, tamsiame kambarėlyje po skudurais paslėpta dauginimo aparatūra ("Tai buvo labai pavojinga anksčiau, tačiau tai ne taip pavojinga dabar", - šypteli jis). Dabar ponas Krasso - vienas VSP lyderių, dirba propagandinį darbą.

György Krassó:

- Mūsų partija susikūrė per daug vėlai. Tačiau ji spėjo suvienyti 1956-ųjų įvykių dalyvius, kurie buvo opozicijoje pastaruosius dešimt metų, bet nesudarė vieningos jėgos, todėl buvo už partinės sistemos ribų. Šiandien pagaliau tapo įmanoma įgyvendinti 1956-ųjų Vengrijos revoliucijos tikslus, tik be kraujo praliejimo, nors ir nesileidžiant į kompromisą su konjunktūra. Tuo mes skiriamės nuo kitų partijų. Antra vertus, suprantame, jog politiniame gyvenime negali būti kompromisų. Šiuo metu Vengrijoje opozicią sudaro devynios partijos, tuo tarpu mes nesame net ir jos gretose: priešingu atveju tam tikra prasme tenkintume komunistų interesus.

Manome, kad demokratizacija, kaip ją supranta sovietai, turi vieną požymį: būtina pastovi opozicija, koreguojanti valdančiąją partiją. Misteris Kadar'as keturiadešimt metų buvo diktatorius, tačiau Gorbačiovas daug ką pakeitė. Be to, svarbu, kad sovietai ir JAV susimąstė apie Rytų Europos likimą, ir šiame regione vyksta daug permainų. Daug kas galėtų pasikeisti ir Vengrijoje, tačiau mūsų lyderiai ką nors keisti neskuba. Jie vien tik žaidžia demokratizaciją.

- Mokomės iš Vengrijos, Čekoslovakijos klaidų, tad ką galite patarti Lietuvai?

- Sunku atsakyti. Niekad nebuvau Tarybų Sąjungoje. Ir jeigu grįšime į penkiasdešimt šeštuosius - tuomet buvo labai sunku nuspręsti, ką pasirinkti: griebtis ginklo ar ieškoti kompromiso. Tuometiniai lyderiai (šiandien jie - buvę komunistai) stengėsi sustabdyti ginkluotą koką, sakydami, kad jeigu nesustosime patys - prispaus rusai. Tačiau kiti - ir aš tarp jų - manė, kad rusai vis tiek ateis, ir ginklo nereikia mesti. Šiandien ir vėl - panaši situacija: ne, šiandien kraujas nesilieja, tačiau jeigu sustosime, - ateis rusai.

Antra vertus, yra daug politinių jėgų, kurios lyg ir veikia opozicijoje, tačiau praktiškai nieko nedaro. Tuo tarpu žmonės vis labiau bijo, kad niekas nepasikeis. Jeigu paklaustumėte jų gatvėse, išgirstumėte, kad jie nejaučia jokio entuziazmo dėl Vengrijos reformų: gyvenimo lygis vis krenta ir krenta. Reformų daug. O rezultatų jokių. Tai rodo, jog mūsų situacija labai skirtinga: jūs būtumėte patenkinti tokia padėtimi, kokia dabar pas mus.

Dabar apie klaidas. Tai priklauso nuo to, kiek jūs tikite Gorbačiovu, o jeigu tikite - kiek tikite tuo, kad jis sukurs tokią ateitį, kokią žada. Jeigu norite tikros demokratijos Tarybų Sąjungoje ir manote, kad galite tapti demokratiška visuomene, jeigu manote, kad jums seksis - turite eiti į kompromisą ir vengti konfliktų, kurie galėtų pakenkti Gorbačiovui.

Klaidos? Mes kviečiame į naują gyvenimą ir netikime komunistais, nes jie visuomet meluoja. Jie dabar pavojuje, todėl daug šneka apie reformas, jie žada pasikeisti, skuba paskutiniuosius keturiasdešimt-penkiasdešimt metų pripažinti klaidingais, prisimena aibę Stalino ir Brežnevo klaidų bei kremtasi dėl jų. Vieną dieną pamatysime, kad šalyje apskritai nebėra komunistų, nes jie keičia savo ideologiją.

Beje, komunistai - savita partija su savita hierarchija. Ir jie netolerantiški tiesos sakytojams. Penkiasdešimt šeštaisiais rusai žadėjo pasitraukti iš Vengrijos ir peržiūrėti Varšuvos paktą, tačiau po dviejų dienų jie sugrįžo, pažadėjo tą pačią dieną sukurti demokratinę visuomenę. Misteris Kadar'as, prieš tai pasišovęs demokratizuoti Vengriją, pasikeitė per vieną dieną ir čia pat išnyko už rusų ambasados durų...

Dabar gražiai kalba ir Požgajus. Tačiau atsirado keletas jaunimo organizacijų - komjaunimas bei jaunieji ūkininkai, kurios nepanoro sėsti prie apvalaus stalo. Kartais padaroma ir drąsių žingsnių.

Nežinau, kiek šiandieninė situacija primena tą, prieš dvidešimt trejus metus. Tačiau tikiu pasikeitimais į gera.

Tomas CHADARAVIČIUS
Budapeštas
Spalio pradžia

KAS JŪS, "ATGIMIMO" SKAITYTOJAI?

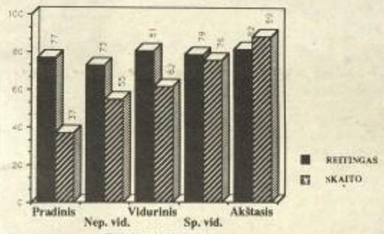

IŠSIMOKSLINIMAS

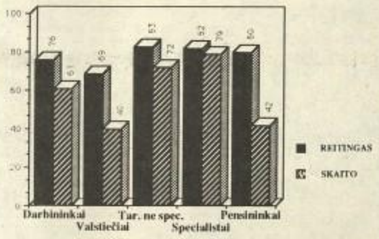

SOCIALINĖ PADĖTIS

Viešosios nuomonės tyrimų centras prie Lietuvos MA Filosofijos, sociologijos ir teisės instituto atliko gyventojų apklausą, į kurią buvo įtrauktas klausimas, kiek Lietuvos žmonių skaito "Atgimimą" ir kaip jį vertina.

Apklausos duomenys parodė, kad mūsų laikraštį skaito 60 proc. lietuvių ir 31 proc. kitatautių Lietuvoj tarpe 64 proc. sudaro vyrai. Jie laikraštį vertina 76 balais (iš 100 galimų). Moterys, nors ir sudaro mažesnį skaitytojų procentą, vertina palankiau - 82 balai. Pagal amžių aktyviausi skaitytojai yra žmonės iki 50 metų (68 proc.), nors vertinimas visose amžiaus grupėse bevesk sutampa (73-76 balai).

Kaip matyti iš (1) diagramos, "Atgimimo" skaitytojų procentas auga proporcingai jų išsilavinimui: su pradiniu - tik 37 proc., aukštuoju - 89 proc. Įdomu pažymėti, jog nurodytas reitingas skiriasi vos keliais balais (atitinkamai 77 ir 82).

(2) diagramoje gyventojai suskirstyti pagal socialinę padėtį. Nesunku pastebėti, kad didžiausią skaitančiųjų procentą sudaro specialistai ir tarnautojai (79% ir 72%), je ir aukščiausiai vertina. Tuo tarpu pensininkai ir valstiečiai skaito mažiausiai (42% ir 40%). Žemiausią reitingą nurodė darbininkai ir valstiečiai.

Parengė Asta SKAISGIRYTĖ

VĖL "SOVETSKAJA LITVA"

Šių metų spalio 10 d. "Sovetskaja Litva" laikraštis paskelbė žiupsnelį mano prisiminimų apie Vilniaus ir dalies Vilniaus krašto grąžinimą Lietuvai. Su manim kalbėjosi mirimo laikraščio korespondentė N.Zdanovič.

Perskaitęs tai, kas išspausdinta, pareiškiu:

1. Laikraščio "Sovetskaja Litva" redakcija su paruošta spausdinti medžiaga manęs nesupažindino.

2. Kategoriškai nesutinku su straipsnio pavadinimu, jo įžanga ir pabaiga - tai ne mano žodžiai.

3. Straipsnyje neteisingai interpretuotas mano pasakojimas ir praleista daugelis svarbių faktų.

Pirma, su Raudonosios Armijos vadais nesu kalbėjęs apie Vilniaus grąžinimą Lietuvai ir tokio fakto korespondentei neminėjau. Tik papasakojau, kad atsiteitinai Varenave (dabar BTSR) išgirdau dviejų Raudonosios Armijos karininkų pokalbį: "Ar girdėjai, kad Vilnių grąžinome Lietuvai?" "Nieko, - atšovė antras, - greit visa Lietuva bus mūsų".

Antra, kalbėjau korespondentei apie pirmąjį susitikimą su Raudonąja Armija savo tėvikėje, Varėnavo padangėj, o ne Vilniuje.

Kaip aš galėjau pasakoti apie miesto visuomenės džiūgavimą dėl Raudonosios Armijos įžengimo į Vilnių, jei tuo metu aš Vilniuje nebuvau? O labai svarbus ir brangus man įvykis - Lietuvių studentų sajungos organizuotas Lietuvos kariuomenės sutikimas (sutikome prie Širvintų) - straipsnyje visai neminimas. Nuo Vilniaus iki Širvintų grupelė studentų nuėjome pėsti. Atlydėjome mūsų kariuomenę iki Katedros aikštės iškilmingų vartų. Visa tai korespondentei papasakojau.

4. Baigdamas noriu pasakyti, kad apskritai mano pasakojimas apie tą laiką ir įvykius pateiktas straipsnyje tendencingai.

Reiškiu nepasitikėjimą laikraščio "Sovetskaja Litva" redakcijai.

A.Griška

MŪSŲ PAŠTAS

Redakcija rugsėjo mėnesį gavo 371 laišką. Dauguma mums rašusių vyrai - 317 laiškų. Iš moterų tegavome 54. Gausiausias būrys korespondentų - vilniečiai - 94, antroje vietoje - kauniečiai - 39.

Visuomeniniais, politiniais, ekonominiais klausimais - 112 laiškų. Atsiliepimų į TSKP CK pareiškimą - 43, nacionalines problemas gvildeno 34 skaitytojai.

LDP

SVEIKINIMAI

"Atgimimo" savaitraštį bei visą redakcijos kolektyvą pirmųjų metinių proga.

Linkime gero širdies kuždesio, kylančio deramai atliekant pareigą Tautai ir Tėvynei.

Nuoširdžiai trokštame sandoros, laimės ir gausos redakcijos šeimoje ir pačiame "Atgimime".

Lietuvos Demokratų partijos leidinio "Vasario 16" redakcija

Dėkojame

Gerbiamam tautiečiui
Arūnui Tamoševičiui Vašingtone
už draugišką paramą ir
apčiuopiamą materialią
pagalbą Sąjūdžiui.

LPS pirmininkas V. Landsbergis
LPS iždininkas K. Urba

PROTESTAS

Redakcijoje lankėsi Viktoras Petkus ir užprotestavo "buvusių politkalinių" pareiškimą, pranešdamas, kad jokių kalbų prieš Sąjūdį ("Atgimimas" Nr.30) mitinge Kaune nėra sakęs.

Lithuanian World Youth Association
Pasaulio Lietuvių Jaunimo Sąjunga
1011 College Street, Toronto,
Ontario, Canada M6H 1A8
(416) 588-8141

PASAULIO LIETUVIŲ BENDRUOMENĖ
LITHUANIAN WORLD COMMUNITY
2968 Compton Road● Cincinnati, Ohio 45251-2699 U.S.A.
TEL: (513) 522-3795 - or - (513) 745-3710.
FAX: (201) 542-1266 ID=V.J.B. - or - (513) 745-1954

1 mln. 550 tūkst.

Lietuvos gyventojų savo parašu pasmerkė Molotovo-Ribentropo paktą. Ne tik pasmerkė, bet ir reikalauja TSRS, VFR ir VDR vyriausybes paskelbti pakto slaptuosius protokolus neturinčiais juridinės galios nuo jų pasirašymo momento, išvesti iš Lietuvos okupacinę kariuomenę. Šioje šventoje tautos akcijoje talkino dešimtys Sąjūdžio aktyvistų. Vienas iš jų - Jurgis Dzenkauskas. Keletą dienų jo stalelį matėme Gedimino aikštėje, veliau - judriausiose sostinės gatvėse.

Valentino JURAIČIO nuotrauka

PAKVIESK LIAUDIES FRONTUS ĮŠIAURĖS TARYBĄ

- Liaudies frontai Estijoj, Latvijoj ir Lietuvoj turėtų būti svečių teisėmis pakviesti į Šiaurės Tarybos būsimus suvažiavimus Mariehamn'o ir Reykjavik'o miestuose.

Tai siūlo Carl Bildt (moderatų partijos pirmininkas) savo laiške Šiaurės Tarybos prezidiumo pirmininkei Karin Soder:

- Pakvietimas trims liaudies frontams parodytų mūsų pritarimą ir paramą pertvarkos procesui trijose Pabaltijo respublikose. Jis reikštų, kad yra sudaromos naujos bendradarbiavimo galimybės tarp Šiaurės valstybių politikų bei organizacijų ir Pabaltijo kraštų.

Šiaurės Taryba turės neeilinę sesiją Europos klausimams Mariehamn'e lapkričio mėn. ir eilinę Reykjavik'e sekančių metų pradžioje.

Pastaba: Šiaurės (t. y. Suomijos, Švedijos, Danijos, Norvegijos ir Islandijos) Taryba yra parlamentarinė patariamoji komisija ir vyriausybėms bendruose Šiaurės kraštus liečiančiuose klausimuose. Palygink su Europos Taryba.

PRANEŠIMAS

Lituanistikos institutas JAV praneša, kad Pasaulio Lietuvių Kultūros ir Mokslo Centro Kaune prašymu įsteigiama patariamoji komisija, kuri tarpininkaus tarp Centro Kaune ir mokslininkų, gyvenančių Vakaruose. Komisijos tikslas bus įvertinti mokslininkų, norinčių dėstyti Kaune, kvalifikacijas ir rašyti rekomendacijas. Komisijos nariais yra profesoriai: dr. Bronius Vaškelis (literatūra), dr. Benediktas Mačiuika (istorija), dr. Vytautas Kavolis (sociologija), dr. Algis Avižienis (kompiuterio mokslai) ir dr. Jolita Kiseliūtė-Narutienė (verslo administracija). Reikalui esant, komisija kooptuos specialistus iš kitų sričių. Komisijos veiklą koordinuoja Lituanistikos instituto dabartinė pirmininkė prof. Violeta Kelertienė. Pageidaujama, kad mokslininkai, kurie domisi dėstymu Kaune, siųsdami savo dokumentus ir curriculum vitae į Kauną tuo pačiu metu pasiųstų vieną egzempliorių Lituanistikos instituto komisijai šiuo adresu: Prof. Violeta Kelertas, Department of Slavic and Baltic Languages, (m/c 306), 1220 University Hall, University of Illinois at Chicago, Box 4348, Chicago, IL 60680.

LIETUVOS PILIEČIAI,

5. m. spalio 27 d. (penktadienį) 19 val. Vidaus reikalų ministerijos kultūros ir sporto rūmuose (Vilnius, Sporto 21) - **Vilniaus susigrąžinimo 50-ųjų metinių minėjimas**: mokslinial pranešimai, prisiminimai, koncertas, dokumentinis filmas.

Ypač kviečiami buvę žygio dalyviai, Vilniui vaduoti sąjungos nariai.

Spalio 28 d. 12 val. prie autostrados Vilnius-Ukmergė (1 km prieš Maišiagalą) kviečiame sodinti giraitę Vilniaus-Lietuvos sostinės garbei.

Spalio 29 d. 12.30 val. Vilniaus Arkikatedroje - šv. Mišios už kovojusiuosius ir žuvusiuosius dėl Lietuvos sostinės Vilniaus. Po to - iškilminga eisena į Rasų kapines, kur apie 15 val. bus dedami vainikai ant Lietuvos Nepriklausomybės karių kapų.

Informacija: tel. 46 91 53, 74 26 29

"Vilnijos" draugijos taryba

Redaktorius Linas MEDELIS

Atgimimas
Indeksas 76608
Leidžiamas nuo 1988 rugsėjo 16 d.
Rankraščių negrąžiname ir nerecenzuojame. Dėl straipsnių, didesnių negu 5 mašinraščio puslapiai, tarkimės iš anksto.

Redakcinė kolegija: Antanas Buračas, Virgilijus Čepaitis, Bronius Genzelis, Bronius Kuzmickas, Vytautas Landsbergis, Justinas Marcinkevičius, Zigmas Vaišvila.
Vyriausiasis redaktorius: Romualdas Ozolas.
Redakcija: Asta Ambrazaitienė, Audrius Ažubalis, Violeta Gaižauskaitė, Linas Medelis, Birutė Neverauskaitė, Audrius Siaurusevičius, Larisa Turlakova, Stasys Ungulaitis, Audronė Urbonaitė (red. pavaduotoja), Audrius Zdanavičius, Vytautas Žemaitis (ats. sekretorius), Dalia Žilaitytė.

Redakcijos adresas: 232600 Vilnius, Pylimo 8, "Atgimimas", telefonai: informacija, laiškų skyrius 61 15 32, korespondentai, administracija 22 44 06. Fax: 22 45 31
Rinko ir maketavo "ATGIMIMO" techninis centras
© Atgimimas, 1989.
Spaudė LKP CK spaustuvė Vilniuje, Kosmonautų pr. 60, 2 spaudos lankai.
Užs. Nr: [illegible] Tiražas 80000 egz. Kaina 40 kap.

TIESA – VISŲ IR KIEKVIENO STIPRYBĖ

TREMTINYS

LIETUVOS ··TREMTINIO·· KLUBO TARYBOS LEIDINYS

IŠ ŽURNALISTINIO PALIKIMO

TĖVIŠKĖS ŽAIZDOS

ŽUDYNĖS DARSŪNIŠKYJE

Pirmosiomis karo dienomis vokiečių kariuomenė sparčiai veržėsi į rytus. Palyginti greitai buvo užimti Kybartai, Marijampolė, Vilkaviškis ir kiti Respublikos miestai. Raudonosios armijos daliniai paskubomis traukėsi. Tačiau nuošalesnėse vietose, toliau nuo pagrindinių kelių, raudonarmiečiai lyg ir neskubėjo užleisti savo pozicijų.

Netoli Darsūniškio (Kaišiadorių raj.) esančio Lapainios kaimo gyventojai, kaip ir daugelis kitų, prasidėjus karui, palikę namus, gyvulius, ieškojo saugesnių vietų. Vieni išėjo į mišką, kiti išsikasė slėptuves prie savo namų, dar kiti prisiglaudė upelių pakrantėse. Birželio 26 d. nedidelio dalinio ginkluoti rusų kareiviai, vedini moteriškai persirengusio taip pat ginkluoto žmogaus (spėjama, kad tai buvo vietinis aktyvistas, suiminėjo šio kaimo vyrus ir išsivarė į štabą, esantį miške, prie kelio į Dijokiškes. Žmonos, vaikai laukė jų sugrįžtant, bet nesulaukė.

Birželio 27 d. "armijos išvaduotojos" daliniui pasitraukus iš Darsūniškio, buvo aptikti žvėriškai nužudytų septynių niekuo nekaltų vyrų lavonai. Penki iš jų - Lapainios kaimo gyventojai: Pranas ir Aleksas Morkūnai, Pranas Maciulevičius, Juozas ir Vytautas Batučiai. Kartu su jais buvo nužudyti ir du darbininkai, dirbę prie upės vagos valymo. Jų pavardžių sužinoti nepavyko. Žmonės sakė, kad vienas kilęs iš Karmėlavos, kitas iš Seredžiaus. Vėliau jų palaikus išsivežė giminės. Visų lavonai buvo žiauriai išniekinti: išbadytos akys, iš nugarų išrėžti odos diržai, rankos ir kojos išsukinėtos, surištos spygliuota viela, galvos sudaužytos, kai kuriems nuskeltos kaukolės.

Dar yra gyvų šios tragedijos liudininkų, kurie atsimena tų dienų įvykius. Štai ką pasakoja Juozas Maciulevičius, Prano Maciulevičiaus sūnus:

- Aš už savo brolį Kostą dviem metais vyresnis. Tada man buvo dvidešimt metų. Trečiadienį perspėjo, kad bus šaudymas. Liepė išeiti iš namų. Pernakvojome upelio pakriaušėje kartu su kaimynais. Aš pamačiau nuo Nemuno ateinančius žmones. Juos varė ginkluoti kareiviai. Tuoj sukomandavo pakelti rankas. Vienas ateivis su moterišku lietpalčiu ir skarele, šokdamas per upelį, lyg mostelėjo ranka. Aš supratau, kad man nereikia eiti. Palypėjau į kalniuką pažiūrėti, kur ves. Rugiuose pamačiau daugiau kareivių su ginklais ir šokau atgal.

Juozo Maciulevičiaus žmona Elena Maciulevičienė taip pat prisimena:

- Mūsų sodyba buvo prie vieškelio. Tėvelis matė, kaip juos vedė. Rankos iškeltos, surištos spygliuota viela, akys užrištos.

O štai ką gali paliudyti Antanas Maciulevičius:

- Žinia, kad surinko Lapainios vyrus, greitai apskriejo aplinkinius. Kitą rytą artimieji ėmė jų ieškoti. Nebežinau kas, bet davė žinią, kad jie guli negyvi Dijokiškėse, duobėje prie pirmos sodybos už miškelio. Pasikinkiau arklius ir nuvažiavau. Ten radau Pranę Morkūnienę, Agnietę Maciulevičienę ir kitus. Vaizdas buvo baisus. Lavonai sudarkyti. Pažinti buvo sunku, nežmoniškai iškankinti. Akys užklijuotos, vienam nunešta pusė galvos. Jie buvo sumesti į duobę ir užpilti žemėmis.

Yra ir daugiau liudininkų - Ona Morkūnienė, Alekso Morkūno žmona, Kostas Maciulevičius, Prano Maciulevičiaus sūnus, Elena Valantienė, Prano Morkūno duktė.

Trys paminklai, vienas prie kito pastatyti Darsūniškio kapinėse, byloja, kad čia palaidotos penkios raudonojo teroro aukos, nukankintos 1941 m. birželio 26 dieną.

Bronius KESTAUSKAS

BROLIŲ PASTOGĖJE

Brangūs "Atgimimo" ir "Tremtinio" laikraščių skaitytojai, turbūt nustebsite dėl šios metamorfozės: tremtinių, politinių kalinių organizacijos laikraštis "įsibrovė" į Sąjūdžio laikraščio valdas. Deja, "Tremtinys" tik prisiglaudė. Mat, mūsų respublikinio laikraščio leidimą vis dar "sprendžia" TSKP Lietuvos CK biuras. O jam, matyt, atrodo, kad mes nereikalingi, kaip ir 1941 m. birželio 14 d., 1944 m. ir kasmet iki 1953 m., o atskirais atvejais ir dabar. Tad ar toli šis CK biuras lyg obuolys nuo Stalino obels nusirito? Spręskite patys, mieli skaitytojai.

Tolimesni mūsų laikraščio numeriai galbūt bus 13b... prisiglaudę kitur, nes "Tremtinio" 13-as numeris, kuriam spausdinti buvo gautas LKP CK darbuotojo leidimas, šiuo metu parengtas ofsetinei spaudai, bet, dėl neaiškių priežasčių, uždraustas tiražuoti.

Povilas VARANAUSKAS

TREMTINIŲ KELIAIS

AINIAI

Tremtyje nedaug belikę 1863 m. sukilimo dalyvių vaikaičių - gal pusšimtis. Gyvena jie Saratovo sr., Jeršovo raj., toje pirmųjų tremtinių sudarytoje lietuvybės "saloje" - Litovkos, Tolovkos ir Čiornaja Padinos kaimuose. Kadaise turėta veikianti bažnyčia ir lietuviška mokykla. Vakarais grodavęs orkestras, vaidindavęs tremtinių teatras. O dabar? Tik Čiornaja Padinoje išgirsi lietuvišką dainą, tik čia protėvių kalba paporysi su "metežnikų" anūkais.

Atvykęs su lietuvių jaunimo bendrijos "Lituanica" organizuota ekspedicija, ir aš pamačiau, kaip jie gyvena. Kaunietis žurnalistas A. Birbilas mums apie tai buvo pasakojęs, tad nenustebino molinės žeminės, tarmiška aukštaitiška šneka, atmiežta "tarptautinio bendravimo žodynu". Tik buvo keista išgirsti lietuviškas "častuškas", paliesti ant aukštų slaviškų vartų baltiškus ausekliu. Sužinojome, kad nutautėjimas "saloje" prasidėjo pokario metais, po antrojo lietuvių išvažiavimo į Lietuvą (daugmaž 75 šeimos grįžo 1922 m., susitarus SSSR ir Lietuvos vyriausybėms). Labiausiai pasijutome prislėgti, pamatę Čiornaja Padinoje lietuvių kapines. Kadais vandališkai nusiaubtos. Belikę nagingai padarytų antkapių likučiai, nuvirtę kryžiai, daugybė bevardžių kapų, skendinčių žolėje. Kiekvieną rytą tvarkydavome kapinaites (vidurdienį 45°C kaitra). Tik vėliau sužinojome, kad kapinėse buvo ieškota lobių. Išgirdę gandą, jog antkapiuose paslėptos brangenybės, atėjūnai juos išdraskė per pora naktų. Pasikėsinta buvo ir per karą. Kapinių tvorą norėta sulydyti į metalą karo technikai. Visa laimė, kad tuometinis tarybinis traktorius neįveikė nugriauti.

Pasižvalgę po vietovę, suvokėme, jog čia trūksta pagarbos kiekvienam šventam dalykui. Cerkvės langai užkalti ikonomis, o viduje - sandėlys! Labai keista, jog daugelyje trobų yra šventųjų paveikslai. Dar nuostabiau, kad į pamaldas, kurias vienoje troboje vedė kartu atvykęs kunigas Artūras Jagelavičius, prigužėjo daugybė žmonių. Buvo laikomos šv. Mišios. Kunigas Artūras turbūt daugiausiai turėjo veiklos. Juk paskutinį sykį kunigo čia būta po karo. Dabar ne vieną pakrikštijo, sutuokė, pašventino namus, kapinaites ir kryžių, kurį pastatėme buvusiame Litovkos kaime. Šio kaimo vietą galima atpažinti tik pagal tvenkinį ir smėlio kauburėlius ties buvusiais namais. Paskutinieji gyventojai iš Litovkos išsikėlė prieš ketvirtį amžiaus. O Tolovkoje lietuvių vieton atsikėlė kazachai, rusai, baltarusiai, kirgizai. Dabar čia tik viena šeima dar kalba lietuviškai.

Nyksta šiose tremties vietose lietuvių civilizacijos pėdsakai. Tad įrašinėjome dainas ir pasakojimus, rinkome visa, kas tiktų būsimam "Tremtinio" muziejui. Tartasi organizuoti lietuvių kalbos kursus, viena mokytoja sutiko dėstyti. Keletą vakarų rodėme skaidres, pasakojome apie Lietuvą, persitvarkymo žingsnius, davėme Sąjūdžio spaudos.

Taip prabėgo mūsų ekspedicijos 10 dienų. Bendravimas su "salelės" lietuviais nutiesė dar vieną siūlelį, jungiantį tremtinius su Tėvyne. Belieka tikėtis, kad neapsiribosime pavienėmis ekskursijomis. Juk šie ryšiai turi stiprėti.

Tautvydas PETRIKAS

Autoriaus nuotraukos

ĮVYKIAI

● Š. m. spalio 14 ir 15 d. Latvijoje įvyko buvusių politinių represuotųjų susivienijimo suvažiavimas. Koordinacinio centro pirmininku išrinktas filosofas Edmundas Burnanis. Spalio 14 d. dalyvavę mūsų atstovai J. Oksas ir A. Tumosa padarė pranešimus latvių kalba. Spalio 15 d. mūsų tarybos nariai J. Mikalauskas ir P. Varanauskas, dalyvaujant ir estų atstovams, aptarė, kaip Pabaltijo politiniai respresuotieji pasirengę kongresui, kuris įvyks gruodžio mėnesį Rygoje.

● Spalio 14 d. Kaune įvyko Lietuvos tremtinių ir politinių kalinių konferencija dėl būsimo suvažiavimo eigos. Suvažiavimą numatyta surengti Kaune, visuomenės švietimo centre spalio 21 d., pradžia 9 val.

● Spalio 14 d. iš Panemunės į Garliavos Jonučių kapines perkelti keturių partizanų palaikai. Jie buvo rasti 10 m gylio šulinyje, užverstame šiukšlėmis. Trijų partizanų palaikai jau atpažinti. Prie laisvės kovotojų karstų pasisakė Respublikinio "Tremtinio" klubo koordinatorius A. Butkevičius, tarybos narys P. Varanauskas, Garliavos klubo tarybos narys M. Babonas, kun. V. Praera. Ta proga padėtos gėlės Kaune prie Laisvės paminklo.

● Spalio 15 d. Vilkijoje perlaidoti 32-iejų partizanų ir tada nužudytų civilių gyventojų palaikai. Teismo medicinos ekspertizė nustatė, kad 28 buvo nužudyti kankinant. Atsisveikinimo žodį tarė buvęs partizanas Stasys Pancerna ir kiti.

● Spalio 15 d. Vabalninke perlaidoti 92-iejų partizanų ir kankinių palaikai. Kalbėjo Panevėžio "Tremtinio" klubo pirmininkas A. Šimėnas ir kiti.

● Griškabūdyje tvarkoma atmatų teritorija. Yra žinių, kad čia buvo užversti 400 kankinių. Nusikaltimai padaryti vadovaujant dabartiniam gretimo kolūkio pirmininkui K. Glikui ir Stachovui. Nukankintųjų atminimu rūpinasi Birutė Preikšienė ir buvusi tremtinė Valentina Gistainytė (kn. "Be kaltės" autoriaus dukra).

● Iš Irkutsko srities Toljano pervežti 8 tremtinių palaikai. G. Seniūnas su vaikaičiais Romualdu ir Sigitu Alvikais ir M. Venskūnienė perlaidoti Zapyškyje. Kalbėjo apie tremtį, mus ir laisvę P. Varanauskas ir kun. P. Vagneris.

● Garliavos Jonučių kapuose piktavaliai apipylė gruntiniais raudonais dažais aukuro užrašą "Prisimink, lietuvi, tuos, kurie krito gindami tėvynės laisvę, žuvo Sibiro žemėje ir kitose plačiojo pasaulio vietose". Tremtiniai susirinkę pasimeldė, prašydami Aukščiausiąjį grąžinti protą piktavaliams ir buvusiems stribams.

● Garliavos deputatų sesija patenkino gyventojų reikalavimą grąžinti senuosius arba pakeisti naujais šių gatvių pavadinimus: Komjaunimo, P. Cvirkos, S. Nėries, J. Janonio, Babojano ir kt.

ATSILIEPKITE!

Genovaitė URMANAVIČIŪTĖ, Vinco, g. 1928 m. Jiezno apskr., Butrimonių valsč., Punios kaime. Suimta 1946 m. Kalėjo Butrimonyse. Po teismo Alytuje buvo kalinama Lukiškių kalėjime. Išvežta į Komijos ATSR, Uchtą, ten ir mirė. Žinančių apie jos palaidojimo vietą ieško Marijana VASILIAUSKIENĖ, 233036 Kaunas, Pramonės pr. 55-39, tel. 77 43 86.

Juozas KATINAS, g. 1916 m. Spėjama, kad mirė 1947 m. Suimtas 1945 m. Kalėjo Vorkutos lageriuose, dirbo anglies kasyklose. Žinančių apie jo likimą ieško Vitas KATINAS, USA, Richmond Hill N.Y. 11418, 85-08 104 str.

Vytautas BULVIČIUS, majoras, Generalinio štabo karininkas. Gimė Vilkaviškio apskr., Bartininkuose. Tarnavo kariuomenėje Vilniuje. Suimtas 1941 06 12. Žinančių apie jo likimą ieško Balys GAJAUSKAS, Kaunas, Spynų 3-8.

Juozas VITONIS, g. 1900 m. Vitonių šeimą ištrėmė 1941 06 16 iš Rokiškio raj., Svėdasų valsč., Trumpučių kaimo. Rokiškyje Juozą Vitonį nuo šeimos atskyrė. Žinančių apie jo likimą ieško Eugenija VITONYTĖ, 234932 Anykščių raj., Svėdasų pšt., Drobčiūnų kaimas.

Aleksas BARTKUS, majoras. 1941 06 24 žuvo Švenčionyse. Pažinusių Aleksą Bartkų ieško duktė Vaidilutė KRUPENKOVIENĖ, 233009 Kaunas, Basanavičiaus a. 5-10, tel. 73 14 65.

Kazimieras DAMBRAUSKAS, Jurgio, g. 1892 m. ir Bronislavas DAMBRAUSKAS, Kazimiero, g. 1918 m. Tėvas ir sūnus išvežti 1945 m. kovo mėn. iš Kauno, Minkausko 13. Tėvas tuo metu niekur nedirbo, sūnus - melioracijos valdyboje Aleksote. Žinančių apie jų likimą ieško duktė Apolonija PETRONIENĖ, Kaunas, Černiachovskio 123-1.

Balys URBANAS, Klemenso, g. 1890 m. Dusetų mokyklos vedėjas. 1941 m. birželio mėn. suimtas ir išvežtas iš Zarasų apskr., Dusetų miestelio. Buvo gauta žinia iš Turmanto geležinkelio stoties. Po kelerių metų sužinojau, kad kelyje mirė. Žinančių apie jo likimą ieško Kęstutis URBANAS, Kauno raj., Rokai, Vingytės 5-10.

Pranas KANDZERSKAS, Alekso, g. 1906 m., Lietuvos šaulių sąjungos narys. Gyveno Panevėžyje, Pušaloto g., dirbo cukraus fabrike. 1941 m. birželio mėn. suimtas. Šiemet sužinojo, kad P. Kandzerskas buvo ištremtas. Žinančių apie jo likimą ieško Irena KANDZERSKAITĖ-KUPŠTIENĖ, Kaunas, J. Gvardijos 1/15-7, tel. 62 91 19.

Vytautas LAŠINIS, g. 1930 m. Suimtas 1947 m. Žeimelio progimnazijoje. Kalėjo daugelyje lagerių. Paskutinė tremties vieta - Magadanas 1953-1956 m. Tremtyje pažinusių brolį ieško Kazė LAŠINYTĖ-VALIULIENĖ, Panevėžys, Nemuno 64-105.

Motiejus PETRAUSKAS, Prano, g. 1890 m. Suimtas 1949 m. Šiauliuose. Nuteistas 10 m. Išvežtas į Taišeto lagerį. 1954 m. mirė. Žinančių apie palaidojimo vietą ieško Sigitas PETRAUSKAS, Vilnius, Oginskio 11-3, tel. 74 30 43.

Domininkas PRANCKUS, Prano, g. 1905 m. Akmenės raj., Vegerių kaime. Suimtas 1945 m., nuteistas 10 m. Kalėjo Archangelske. 1947 m. mirė. Žinančių apie jo likimą, palaidojimo vietą ieško Algimantas PRANCKUS, 233042 Kaunas, Architektų 36-40, tel. 71 76 04.

Pranas KEMEŽA, Jono, g. 1899 01 06, Šakių apskr., Barzdų valsč., Rapydų kaime. Ištremtas 1941 06 14 iš Vilkaviškio raj., Uosių kaimo į Krasnojarsko kraštą, stotis Rešoty. Žinančių apie jo likimą ieško Vytautas KEMEŽA, Prano, Marijskaja ATSR, Voižsk, Družby 9-18.

Petras RUŠECKAS, publicistas, daugelio knygų autorius, "Baudžiavos", "Knygnešio" I, II d. redaktorius. 1941 m. ištremtas į Sibirą. Kalėjime ar tremtyje pažinusių ieško Jurgis BIELINIS, 235000 Jonava, Parko 3-35.

REZONANSAS

SKAITYTOJAI PROTESTUOJA

Rugpjūčio mėn. "Tremtinyje" publikuotas V. Zenkaus skelbimas "Atkurkime Lietuvos šaulių sąjungą" jaudina daugelį skaitytojų. Kategorišku protestu bei kritinėmis pastabomis pasisakoma "prieš". Pastabos beveik visų panašios. Tad metas paskelbti ne tik keletą tokių atsiliepimų, bet ir savo poziciją.

Prie "Tremtinio" klubo, t. y. - politinių kalinių ir tremtinių asociacijos, jungti šią sąjungą nėra numatyta. Sąjungos atkūrimo sumanytojams suteikėme tribūną, nes daugelis Lietuvos šaulių buvo represuoti. Lietuvos šauliai per visą savo veiklos laikotarpį pasižymėjo dorove ir patriotizmu. Jie nėra niekad piktavališkai panaudoję ginklą. Dabar, kaip teigia publikacijos autorius, net minties nėra apie sukarintos šaulių Statuto dalies atkūrimą. Galvojama apie sportinę kultūrinę veiklą, keliant dorovinį auklėjimą, kaip vieną svarbiausių organizacijos užduočių. Neatsitiktinai publikuojama ir choro nuotrauka. O kol bus išugdyta tokia visuomenė, kuriai galima patikėti ginklą, galbūt išaugs kita karta.

Redakcija